

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Трговина људима – међународни документи и
кривично право Србије**
(мастер рад)

Ментор

Проф. др Драган Јовашевић

Студент

Александар Денкић

Број индекса: М 001/16-УП

Ниш, 2018.

САДРЖАЈ

I УВОД.....	1
II ТРГОВИНА ЉУДИМА У МЕЂУНАРОДНИМ ДОКУМЕНТИМА.....	3
2.1. Уопште о ропству и принудном раду.....	3
2.1.1. Конвенција о ропству.....	4
2.1.2. Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству.....	5
2.1.3. Конвенција о присилном раду (Конвенција МОП-а број 29).....	6
2.2. Потреба доношења посебних међународноправних докумената о забрани трговине људима.....	8
2.2.1. Конвенција Уједињених нација против..... транснационалног организованог криминала.....	10
2.2.2. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом.....	11
2.2.3. Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом.....	13
2.2.4. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена.....	14
2.2.5. Конвенција о правима детета.....	15
2.2.6. Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији.....	16
2.2.7. Римски статут Међународног кривичног суда.....	18
2.3. Правни документи везани за трговину људима усвојени на регионалном нивоу.....	19
2.3.1. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода.....	20
2.3.2. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима.....	21
2.3.3. Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма.....	23
2.3.4. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије.....	24
III ТРГОВИНА ЉУДИМА.....	25
3.1. Појам, елементи и карактеристике трговине људима.....	25
3.1.1. Појам трговине људима.....	25

3.1.2. Елементи трговине људима	27
3.1.3. Карактеристике трговине људима	28
3.2. Облици трговине људима.....	29
3.2.1. Трговина људима као вид експлоатације	29
3.2.2. Трговина људима у односу на пол и узраст жртава.....	32
3.2.3. Трговина људима према територији извршења дела	34
3.2.4. Трговина људима према положају жртве.....	35
3.2.5. Трговина људима према степену друштвене опасности	35
3.3. Трговина људима као међународно кривично дело	36
3.3.1. О појму међународног кривичног дела	36
3.3.2. Трговина људима као међународно кривично дело.....	38
3.3.3. Елементи трговине људима као међународног кривичног дела.....	39
IV ТРГОВИНА ЉУДИМА У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	42
4.1. Утицај међународног права на националне прописе.....	42
4.2. Правно-политички документи у борби против трговине људима	43
4.2.1. Устав Републике Србије	43
4.2.2. Национална стратегија за борбу против организованог криминалитета	44
4.2.3. Прва стратегија борбе против трговине људима.....	46
4.2.4. Друга стратегија борбе против трговине људима	48
4.3. Кривичноправни документи у борби против трговине људима.....	49
4.3.1. Кривично дело трговина људима.....	50
4.3.2. Елементи кривичног дела трговине људима	51
4.3.3. Посебан и тежи облици кривичног дела	54
4.3.4. Остали облици кривичног дела трговине људима	55
4.3.5. Инкриминације које су у уској вези са трговином људима.....	56
V ЗАКЉУЧАК.....	59
ЛИТЕРАТУРА.....	63
САЖЕТАК.....	66
SUMMARY	68
БИОГРАФИЈА.....	70

I УВОД

Трговина људима, као термин, се често употребљава у свакодневном животу. Као појавни облик организованог криминалитета она представља вид савременог ропства, а погађа све државе, како оне неразвијене, тако и развијене. Сам појам трговине људима тешко је дефинисати, па му се приписују различита значења, иако је он прилично неодређен и у многим међународним документима. Чињеница је да она као облик криминалитета и виктимизације људи представља организовану криминалну делатност на штету других лица ради стицања материјалне користи, која се састоји од читавог низа разноврсних и међусобно повезаних радњи, усмерених ка постизању истог циља.

Трговина људима подразумева продају и куповину тј. држање неког лица у циљу његове експлоатације, као и све друге радње које могу бити део тог процеса, као што су превоз, чување, скривање и сл. У таквим случајевима је увек присутна нечија експлоатација. Она се одржава употребом силе, преваре, претње, отмице или на други начин. То је вид модерног ропства које почива на понуди и тражњи и представља врло уносан посао. А што се више развија технологија на новом глобалном поретку, много је лакше формирање криминалних организација које се баве трговином људима. Несумњиво, трговина људима представља најгрубљи начин кршења људских права, као што су право на живот, слободу кретања и сл.

Међународне институције признају постојање трговине људима као међународног проблема. Оне чак истичу да се ради о једном од најunosнијих послова организованог криминалитета. Зато је трговина људима постала предмет разматрања током деведесетих година двадесетог века, када је и интензивирао рад на проналажењу адекватних механизма за њено сузбијање и спречавање. Од тада је усвојен велики број препорука, резолуција, конвенција, протокола и декларација, које су утицале да трговина људима постане забрањена и проscribeвана делатност, како на међународном, тако и на националном нивоу.

Први међународни документ који целовито регулише забрану трговине белим робљем донет је почетком XX века. Након тога, донета је Међународна конвенција о сузбијању трговине женама и децом 1921. године, која прецизно утврђује систем санкција за прекршиоце те забране. Тај документ предвиђа кажњавање како учинилаца тог деликта,

тако и кажњавање за покушај, припремање, наговарање и навођење других лица са намером њихове употребе у забрањене сврхе. Касније је донета и Конвенција о сузбијању трговине лицима и о експлоатацији проституције других из 1949. године ради сузбијања трговине лицима у циљу сексуалне експлоатације, са настојањем потпуног укидања трговине белим робљем.

Забрана трговине људима данас представља општи правни принцип и заступљена је у свим правним системима у свету. На том принципу су донети касније и бројни међународни универзални и регионални међународни документи са циљем забране трговине људима у свим њеним облицима. Овај облик савременог ропства дуго није био прецизно дефинисан, иако је био забрањен многим међународноправним документима. Тек доношењем Протокола о трговини људима у Палерму, који представља допуну Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, дата је јасна дефиниција ове појаве.

Овај Протокол је био основ по коме је трговина људима инкриминисана као кривично дело 2003. године у кривичном законодавству Савезне Републике Југославије. Без обзира на све те мере, мали број држава има посебне законе против трговине људима, а немају све државе ни одговарајуће механизме за превенцију и сузбијање ове појаве. У Републици Србији такође не постоји посебан закон којим би се регулисало кажњавање и спречавање трговине људима, већ је ова област регулисана Кривичним закоником.

Предмет овог мастер рада односи се на трговину људима, која данас, као појавни облик организованог криминалитета, представља вид савременог ропства. Она заокупља велику пажњу научне и стручне јавности. Кроз анализу уговорне праксе на међународном нивоу и правних докумената на националном нивоу може се боље упознати природа појма и садржина трговине људима, њене карактеристике и облици испољавања са правног аспекта. Тако боље познавање ове појаве доводи до развијања механизма којима се може утицати на њено спречавање и њено лакше препознавање, а самим тим и на кажњавање учинилаца тог кривичног дела.

II ТРГОВИНА ЉУДИМА У МЕЂУНАРОДНИМ ДОКУМЕНТИМА

2.1. Уопште о ропству и принудном раду

Принудни рад представља сваки облик рада (услуга) који се налаже одређеном лицу против његове воље под претњом изрицања санкција, који је различит од ропског или кметског рада. Он представља негацију слободe рада и обухвата више аспеката. То је физичка и психичка тортура лица, негација његове слободне воље, као и морална деградација личности и достојанства човека. Принудни рад је коришћен као средство расне, националне, социјалне и религијске дискриминације, као израз различитости између класа, као средство за остварење економских интереса, али и као дисциплинска мера за учешће у штрајку и сл. У општем тренду промоције и заштите основних људских права и слобода принудни рад постаје и правна категорија, како унутрашњег, тако и међународног права.

Ропство представља вршење права својине над људским бићем. Представља најтежу деградацију и дехуманизацију људских бића. Људско биће се сматрало робом која се могла продати, односно купити, као и свака друга ствар која има употребну вредност. То потчињавање других људи је схватано као нормално и оправдано. Тек када је људска свест достигла одређени степен друштвеног развоја, овакав систем моралних, али и правних односа постаје неприхватљив.

Између ропства и кметства, на једној страни, и принудног рада, на другој страни, не постоји знак једнакости, иако многи аутори поистовећују ове појаве. Ропство одликује потпуна контрола над другим лицем у циљу економске експлоатације под претњом насиљем, док је принудни рад нешто шири појам јер поред ропства обухвата и друге облике принудног рада. Он се намеће од стране државе, приватних лица или ентитета и може бити под окриљем националних закона или незаконит, али такође и отворен или скривен од јавности. Оно што им је заједничко јесте економска експлоатација радника, одсуство добровољности за рад од стране запослених, примена принуде и претње, непоштовање основних људских слобода и права, али и достојанства човека. Њихова главна карактеристика је могућност брзе адаптације на новонастале друштвене услове, као и могућност трансформације из једног облика у други. То их чини тешко искорењивим појавама у друштву.

Како је долазило до цивилизацијског развоја, тако су се рађале и идеје да су сви људи једнаки у праву на живот и слободу, као природном праву. Постепено се прво у развијенијим државама усвајају одређена правна документа која уређују област заштите људских права и слобода, да би се касније кроз међународне обичаје, а потом и норме међународних уговора, поставила основа заштите људских бића од свих облика дехуманизације и деградације. Тако постепено начело хуманости прераста у начело међународног права.

Прва забрана ропства и трговине робљем прописана је Конвенцијом из 1926. године. Тридесет година касније донета је Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и пракси сличних ропству. Слобода од ропства, принудног или обавезног рада чини део класичног права на слободу и независност људског бића. Међу људским правима забрана принудног рада заузима важно место и нужно је везана за социјални мир и благостање у свету, за просперитет и развој личности, па су на међународном нивоу донети многи инструменти у циљу решавања овог глобалног проблема.

2.1.1. Конвенција о ропству

Конвенција о ропству закључена је под окриљем Друштва народа у Женеви 25. септембра 1926. године. Република Србија је такође ратификовала ову Конвенцију¹, као и њен Протокол² са изменама и допунама ове Конвенције од 17. децембра 1953. године. Она представља први међународноправни документ који установљава забрану ропства у свим његовим облицима. Конвенција одређује појам ропства као стање или положај једног лица над којим се врше сви атрибути својине, док се трговина робљем одређује као „сваки акт хапшења, задобијања или уступања неке индивидуе у циљу да се доведе до ропства; сваки акт задобијања једног роба у циљу продаје или размене; сваки акт уступања продајом или

¹ Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25 септембра 1926. године, *Сл. новине Краљевине Југославије*, бр. 234-ХСVII/29.

² Уредба о ратификацији Протокола о изменама и допунама Конвенције о ропству, *Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми*, бр. 6/55

разменом једног роба задобијеног у циљу да буде продат или размењен, као и уопште сваки акт трговине или преноса робова“³

Чланице Конвенције су се обавезале да ће предузети све мере ради потпуног укидања ропства у свим његовим облицима, који нису ближе одређени. Такође су се државе обавезале да ће предузети све неопходне мере како би избегле принудни рад, како се не би стварали облици слични ропству и како нико не би могао да стиче корист експлоатацијом туђег рада.⁴ Овај међународни документ је претеча каснијег одређења појма трговине људима. Потписнице Конвенције су се обавезале да националним законодавствима инкриминишу радње које представљају трговину робљем и да одреде строге казне за њихове учиниоце. Обавезале су се такође и да се међусобно обавештавају о националним прописима које донесу у циљу примене овог документа.⁵

Одредбе ове Конвенције о забрани ропства у свим облицима имају карактер уговорне норме међународног права. Као таква она, пре свега, обавезује државе уговорнице по начелу обавезности уговора за странке. Према акту где је одређена ова норма ради се о норми из вишестраног мултилатералног уговора. Међутим, ова норма је временом прерасла у обичајну међународноправну норму и прихватили су је и субјекти који нису потписници Конвенције.

2.1.2. Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству

Ова међународна конвенција је донета на конференцији представника Уједињених нација 07. септембра 1956. године у Женеви. Иницијативу за њено доношење дао је Економско-социјални савет, док су у сачињавању самог текста Конвенције учествовале и неке невладине организације, које су имале саветодавни статус. Република Србија је такође ратификовала овај документ.⁶

Циљ доношења Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству се огледао у јачању напора у циљу укидања ропства и

³ Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеви, 25. септембра 1926. године, *Сл. новине Краљевине Југославије*, бр. 234-ХСVII/29. чл. 1, ст. 2.

⁴ *Ibid* чл. 5.

⁵ *Ibid* чл. 7.

⁶ Уредба о ратификацији завршног акта и Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличних ропству, *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 7/58

трговине робљем, како на националном, тако и на међународном нивоу.⁷ Зато је она проширила појам ропства у односу на онај који је дат Конвенцијом о ропству. Као институти и пракса слични ропству наводе се: дужничко ропство, кметство и пракса да се жена купује од родитеља или старатеља, као и да се малолетна лица уступају трећем лицу ради њихове експлоатације. Иако се не прецизирају појаве везане за трговину људима, овај међународни документ садржи одредбе које се могу уподобити забрани трговине људима.

Потписнице ове допунске конвенције су се обавезале да ће међусобно пружати помоћ у сузбијању ових појава, као и да ће сарађивати са Уједињеним нацијама ради примене њених одредби.

2.1.3. Конвенција о присилном раду (Конвенција МОП-а број 29)

Делатност Међународне организације рада (МОП) у области забране принудног рада је од одлучујућег значаја у борби за искорењивање принудног рада, пре свега, због чињенице да је ова организација универзалног карактера, те се овај проблем може елиминисати само заједничким и глобалним приступом свих држава. То је специјализована организација Уједињених нација која настоји да промовише социјалну правду и међународна људска и радна права. Основана је 1919. године, а 1946. године је постала прва специјализована организација Уједињених нација. Она формулише међународне стандарде рада у форми конвенција или препорука постављајући минималне стандарде о основним радним правима.

Конвенцију о присилном раду усвојила је Међународна организација рада 28. јуна 1930. године у Женеви. Њоме се обавезују чланице ове организације да укину присилни или обавезни рад у свим његовим облицима у што краћем року, уз прелазни рок од пет година од њеног ступања на снагу. То подразумева да државе морају да предузимају мере усмерене ка укидању принудног рада, али и да морају да се уздрже од захтевања принудног и обавезног рада.⁸

⁷ *Ibid*, ст. 7. и 8.

⁸ Закон о потврђивању Конвенције МОП број 105 која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 13/02, чл. 1.

У Конвенцији⁹ је изричито одређено да је принудни рад - сваки рад или пружање услуга под претњом кажњавања или који није понуђен добровољно. Он се изједначава са обавезним радом. Зато принудни рад може да буде сваки рад или служба, свако лице се може наћи у положају да обавља принудни рад, да постоји претња било каквом казном и да не постоји добровољност за обављање тог рада. Та казна не мора да се односи на казну у ужем смислу, па се она може испољити као предузимање других санкција као што су губитак привилегија или бенефиција. И претња може такође имати разне облике, физичке и психичке, ако је упућена жртви или неком члану њене породице. За ову врсту рада се не добија накнада или, ако се и добија, таква накнада није адекватна радном ангажовању људи. Све то указује да је при обављању оваквог рада нарушена слобода људског бића, која представља основно људско право садржано у обавезујућом међународном пропису.

Иако је овом Конвенцијом наложено укидање принудног рада у што краћем периоду, она предвиђа изузетке, када су допуштени неки облици принудног рада који се користе у прелазном периоду, искључиво у јавне сврхе и као изванредна мера. Али да би то било допуштено морају бити испуњене три групе општих услова: а) значај посла који се обавља, б) одабир радника и в) услови рада за конкретно обављање послова. Потребно је¹⁰:

- да рад буде битан и тренутно неопходан,
- да је за тај рад немогуће пронаћи раднике по тренутним условима тржишта рада,
- да тај рад није преоптерећујући за радника,
- да је одређено лице способно за обављање рада, како психички, тако и физички,
- да је лице старије од осамнаест, а млађе од 45 година,
- рад не може трајати дуже од 60 дана у току године, укључујући у то и време потребно за долазак и одлазак са тог посла и
- лица обављају принудне послове према условима рада у случају добровољног рада, и имају заштиту на раду, боловање, одмор и слободно време, помоћ у случају повреде и нарушавања здравља и сл. уз одређене модификације.

Лица која обављају принудни рад за то добијају плату, не мању од оне која је предвиђена за обављање тог посла, при чему се плата исплаћује непосредно радницима.

⁹ *Ibid*, члан 2.

¹⁰ *Ibid*, чл. 9, чл. 10, чл. 11. и чл. 12.

Када се ради о обављању принудног рада као кривичне санкције, он није плаћен. Свим лицима која су подвргнута овом режиму дозвољено је да се истовремено запосле код приватног послодавца.

Конвенцијом је предвиђен транзициони период од пет година, чијим истеком ће председавајуће тело Међународној организацији рада поднети извештај о спровођењу одредби Конвенције.

Забрану принудног или обавезног рада предвиђа и Конвенција Међународне организације рада број 105. која се односи на укидање принудног рада, а коју је ратификовала и Република Србија.¹¹ Према члану 1. ове Конвенције све државе које су је ратификовале су се обавезале да ће радити на сузбијању принудног или обавезног рада. Та забрана је у директној вези са спречавањем трговине људима јер је један од облика те трговине радна експлоатација људских бића.

Ова Конвенција такође забрањује принудни рад: а) под политичком принудом, б) у сврху економског развоја, в) као средство за постизање радне дисциплине, г) као вид казне за учешће у штрајковима и д) као вид било које врсте дискриминације, расне, верске, социјалне или националне.

2.2. Потреба доношења посебних међународноправних докумената о забрани трговине људима

Доношењем наведених међународних докумената, а посебно Конвенције о ропству, ропски положај у свету није у потпуности укинут. Ропство је било привидно укинуто, али је неформално и даље постојало. Ранији власници робова своје раднике су обавезали дужничким уговорима како би и даље остваривали профит. Уз сарадњу са државним органима успевали су да одрже привид добровољности и законитости тих послова. Самим доношењем тих докумената није решен на нормативни начин проблем трговине људима.

Зато се и јавила потреба да се овај глобални феномен ефикасније проучи како би му се могло ефикасно, квалитетно и законито супротставити. Први међународни документ

¹¹ Закон о потврђивању Конвенције МОП број 105. која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 13/02

који целовито регулише забрану трговине белим робљем донет је почетком XX века.¹² Након тога, донета је Конвенција¹³, која прецизно утврђује систем санкција за прекршиоце те забране. Тај документ предвиђа кажњавање како учинилаца тог деликта, тако и кажњавање за покушај, припремање, наговарање и навођење са намером њихове употребе у забрањене сврхе.

Касније је донета и Конвенција¹⁴ ради сузбијања трговине лицима у циљу сексуалне експлоатације, са настојањем потпуног укидања трговине белим робљем. Забрана трговине белим робљем данас је заступљена у свим правним системима савременог света, што представља општи правни принцип. Тај базични принцип је основни оквир конвенција које су касније донете, са циљем забране трговине људима у свим њеним облицима.

Са развојем глобализације долази до међународне сарадње и комуникације, како на легалном, тако и на илегалном нивоу. У том процесу плодно тло за свој развој и деловање налазе међународне организоване криминалне групе. Пратећи потребе савременог тржишта трговине људима, криминалне организације постају „професионалне, предузимљиве и мање видљиве“¹⁵. А сама трговина људима, као један од најпрофитабилнијих "бизниса", постаје део илегалне глобалне економије.

У свим државама, како у развијеним, тако и у државама у транзицији, трговина људима представља озбиљан друштвени, социјални и правни проблем. Због тога се јавља и потреба да се свим расположивим средствима и мерама обезбеди теоријска и емпиријска анализа те појаве, те да се креирају мере како би се она сузбила или спречила. Забрана трговине људима данас представља општи правни принцип и заступљена је у свим правним системима у свету. На том принципу су донети касније и бројни међународни универзални и регионални међународни документи са циљем забране трговине људима у свим њеним облицима. Дуго времена овај облик савременог ропства није био прецизно дефинисан, иако је био забрањен многим међународноправним документима. Тек доношењем Протокола о трговини људима дата је јасна дефиниција ове појаве.

¹² Споразум закључен у Паризу 18. маја 1904. г. између Немачке, Белгије, Данске, Шпаније, Француске, Велике Британије, Холандије, Португалије, Русије, Шведске, Норвешке и Швајцарске

¹³ Међународна конвенција о сузбијању трговине женама и децом од 1921. године

¹⁴ Конвенција о сузбијању трговине лицима и о експлоатацији проституције других из 1949. године

¹⁵ L. Shelley, *Human trafficking: a global perspective*, New York, 2010.

2.2.1. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала

Ова Конвенција заузима централно место у сузбијању организованог криминалитета у међународном правном систему кроз међународну сарадњу правосуђа и полиције. Усвојена је 15. новембра 2000. године на седници Генералне скупштине Уједињених нација, а ступила је на снагу 29. септембра 2003. године. За све државе које су је ратификовале она је правно обавезујућа, али свака од њих има право да изабере начин на који ће је конкретно применити у свом законодавству. Основна обавеза држава потписница Конвенције односи се на криминализацију одређеног понашања као што су: а) учешће у криминалној групи, б) праће новца који потиче од криминалних активности, в) корупција у јавном сектору и г) ометање правде.¹⁶ За ова кривична дела су у свим националним кривичним законодавствима предвиђене строге кривичне санкције.

Појединачни допунски протоколи уз ову Конвенцију се конкретно баве питањима трговине људима, кријумчарења миграната и незаконите трговине малокалибарским оружјем. За примену ове конвенције постоје два предуслова: а) дотично дело мора да буде „озбиљно“ чиме су обухваћена сва значајна кривична дела и да поседује неки транснационални аспект и б) дотично дело мора да подразумева укљученост неке организоване криминалне групе.

Ова Конвенција даје одређење транснационалног кривичног дела, као и дефиницију организоване криминалне групе.

Према њој, транснационално кривично дело је дело које је извршено у више држава. Али такав карактер има и дело које је извршено у једној држави, а већи део припрема, планирање, руковођење или контрола тог дела су обављени у другој држави. Међу таква дела спадају и она дела која су учињена у једној држави, али су неке битне последице тог дела наступиле у другој држави.

Организована криминална група је група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно ради вршења злочина из ове Конвенције, ради

¹⁶ Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, чл. 5, чл. 6, чл. 8. и чл. 23.

стицања материјалне или друге личне користи. Битни елементи организоване криминалне групе су: а) структура, б) број чланова, в) трајање и г) циљ.

Међународна заједница је у Палерму, 2000. године на челу са Уједињеним нацијама донела три Протокола као додатак Конвенцији против транснационалног организованог криминала. То су:

- Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом,
- Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и
- Протокол против недозвољене производње и трговине ватреним оружјем, њихових компоненти и делова и муниције.

Република Србија је ратификовала и ову Конвенцију и Протоколе 2001. године.¹⁷ Државе потписнице Конвенције могу ратификовати само њу, без ратификовања неког од допунских протокола, али ако ратификују само неки допунски протокол онда су у обавези да ратификују и ову Конвенцију. Оне се на тај начин подстичу да успоставе следеће облике међународне сарадње у кривичним стварима у циљу ефикаснијег сузбијања организованог криминалитета: а) да оснују заједничка истражна тела, б) да постигну формалне споразуме о коришћењу специјалних техника истраге, в) да размотре трансфер осуђених лица, г) да размотре трансфер средстава која проистичу из криминала, д) да олакшају процедуре екстрадиције за релевантна кривична дела и њ) да успоставе и унапреде постојеће канале комуникације који ће олакшати сигурну и брзу размену информација.

2.2.2. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом

Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, заслужује посебну пажњу у сузбијању кривичног дела трговине људима на међународном нивоу.¹⁸ Овај Протокол ступио је на снагу 2003. године. Он представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминала.

¹⁷ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 6/2001

¹⁸ *Ibid*

Протокол је без сумње значајан искорак ка хармонизацији норми националних законодавстава, које се односе на спречавање трговине људима.¹⁹ Од држава потписница Протокола се захтева да инкриминишу трговину људима како је у овом акту дефинисана, стављајући акценат на превенцију и борбу против трговине људима, уз захтев за свеобухватан међународни приступ у земљама порекла, транзита и крајњег одредишта, при чему се стаје у заштиту међународно признатих људских права и слобода.

Протокол се састоји из четири дела: а) опште одредбе, б) заштита жртава трговине људима, в) питања везана за спречавање трговине људима, сарадњу и друге мере и г) завршне одредбе. Његова сврха се састоји у постављању јединствене основе за спречавање и сузбијање трговине људима, уз посебан нагласак на жене и децу (као жртве трговине), пружање помоћи жртвама трговине и промовисање сарадње међу државама чланицама у остварењу постављених циљева.

У овом Протоколу²⁰ трговина људима се дефинише као врбовање, транспорт, пренос или задржавање лица, под претњом или коришћењем силе или других облика принуде, отмицом, преваром, обманом, злоупотребом положаја рањивости или тешког положаја жртве, давањем или прихватањем новца или других бенефиција ради добијања пристанка лица и преузимањем контроле над тим лицем, у сврху експлоатације. Пристанак жртве на намеравану експлоатацију је ирелевантан у свим случајевима у којима је коришћена било која мера изнета у дефинисању трговине људима. Посебно се појачава заштита најмлађе категорије жртава (деце), експлицитно наглашавајући да је дете свако лице испод осамнаест година.

У Протоколу²¹ се посебно истиче значај помоћи жртвама трговине људима у виду становања, лекарске, психолошке и материјалне помоћи, пружање савета и информација посебно везано за законска права, као и других видова помоћи.

Иако је већина земаља чланица потписала и ратификовала овај Протокол чиме је он постао део њиховог националног законодавства, његово спровођење у пракси и даље носи одређене проблеме. Наиме, и даље већина жртава овакве трговине никада није идентификована, а само мали број учинилаца овог кривичног дела је био осуђен. Због тога

¹⁹ A. Kartusch, L. Boltzmann, *Reference Guide for Anti-Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Eastern Europe*, Warsaw, 2001, pg. 14.

²⁰ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, чл. 3.

²¹ *Ibid*, чл. 6.

Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала активно ради на подизању свести о овој проблематици, промоцији самог Протокола, јачању партнерстава и сарадњи на међународном нивоу, поред константног истраживања ове појаве и њених појавних облика, као и њених размера.

2.2.3. Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом

Сврха Протокола Уједињених нација против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом је спречавање и борба против кријумчарења миграната, као и промовисање сарадње међу државама чланицама ради остварења тог циља. Кријумчарење миграната је повезано са трговином људима, али се ове две појаве суштински разликују.²² Тако се кријумчарење миграната обавља уз сагласност миграната, док код трговине људима изостаје пристанак жртве или је такав пристанак дат услед примене недопуштених средстава принуде. Кријумчарење миграната увек је транснационално, а трговина људима се може извршити и на територији само једне државе. Када је у питању профит који се остварује од кријумчарења миграната, он представља накнаду коју плаћа кријумчарена особа, док се код трговине људима профит остварује експлоатацијом жртава те трговине.

Овај Протокол одређује појам кријумчарења миграната као обезбеђивање нелегалног уласка једног лица у другу државу, које није њен држављанин, нити у њој има сталан боравак, у циљу стицања било какве финансијске или материјалне користи. Кријумчарење обухвата само омогућавање илегалног уласка у страну земљу, али не обухвата и омогућавање боравка тог лица у иностраној земљи.²³ Овај Протокол инкриминише кријумчарење миграната као посебно кривично дело, а такође и омогућавање илегалног боравка миграната у иностраној земљи²⁴.

Ипак, под кријумчарењем миграната се не може сматрати подршка коју мигранти приликом нелегалног уласка у неку земљу добијају од чланова породице, невладиних или верских организација, јер се то најчешће врши из хуманитарних или других непрофитабилних разлога. Такође, Протокол не предвиђа да мигранти подлежу

²² Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 6/2001

²³ Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, чл.3.

²⁴ Ситуација када је улазак у страну земљу био регуларан, али су касније валидни документи коришћени на неодговарајући начин

кривичном гоњењу јер су они објекат кривичног дела, а кажњавају се за ово кривично дело само лица која су имала намеру стицања профита путем илегалне миграције.²⁵ За разлику од Протокола о трговини људима, овај Протокол не пружа могућност кријумчареним мигрантима да остану на територији одредишне, ни транзитне државе.

Основне обавезе држава потписница Протокола су: а) инкриминисање кријумчарења миграната, коришћења фалсификованих личних и путних исправа и омогућавање мигрантима да легално остану у некој земљи, б) унапређење међународне сарадње како би се спречило кријумчарење миграната и олакшала потрага за кријумчарима, као и њихово кривично гоњење, в) усвајање закона и мера потребних да се омогући строжије кажњавање у случајевима када активности кријумчара доводе у опасност живот или безбедност миграната или када подразумевају нехумани третман према њима, г) размена релевантних информација које су везане за руте, начин организовања и идентитет организованих криминалних банди које су укључене у кријумчарење миграната и д) јачање контроле граница без обзира на међународне обавезе које се тичу слободног кретања људи.²⁶

Протокол такође предвиђа одређене превентивне мере у циљу спречавања и сузбијања кријумчарења људи, а све у циљу јачања јавне свести о забрани ове појаве која представља тешко међународно кривично дело које носи велики ризик за мигранте.²⁷

2.2.4. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена, позната и под називом Женска конвенција или Повеља о женским правима, усвојена је на Генералној скупштини Уједињених нација 18. децембра 1979. године, а на снагу је ступила 3. септембра 1981. године. Република Србија ју је такође ратификовала.²⁸ Централне идеје ове Конвенције чине концепти једнакости и недискриминације, на којима су иначе засновани и други међународни споразуми. „Иновативност и актуелност Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, као посебног међународног инструмента за елиминацију дискриминације и заштиту женских права, налази се „у кораку испред“ осталих

²⁵ Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, чл. 5.

²⁶ *Ibid*, чл. 10, чл. 11, чл. 12, чл. 13, чл. 14.

²⁷ *Ibid*, чл. 15.

²⁸ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81

међународних инструмената. Нови аспекти у третирању дискриминације, као што је наглашавање концепта једнакости, диференцирање непосредне и посредне дискриминације, као и уочавање родно неутралних правних норми и њених последица, представљају квалитативни скок.²⁹ Њеним одредбама се дефинишу и бране права жена, принцип недискриминације и равноправности мушкараца и жена у друштвеној заједници, што указује да она представља фундаментални, најобухватнији и најзначајнији универзални међународни инструмент који гарантује равноправност међу половима.

Државе чланице Конвенције су се обавезале да у свом националном законодавству забране све видове дискриминације, као и да примењују санкције на лица која врше дискриминацију свих облика. Од држава се такође захтева да предузимају адекватне мере у свим областима деловања како би се женама гарантовале основне слободе и права човека равноправно са мушкарцима, а посебно право на рад као неотуђиво право свих људи, право на једнаку накнаду за рад као што је имају мушкарци и право на социјалну и здравствену заштиту.³⁰ Контролни орган³¹ који надзире примену Конвенције је Комитет за елиминисање дискриминације жена (образован Конвенцијом) који прати стање у појединим државама о чему саставља годишње извештаје.

2.2.5. Конвенција о правима детета

Права детета су данас више од моралне категорије јер су призната у међународном праву, као и у већини националних законодавстава. Деца су препозната као посебно осетљива и специфична категорија лица за чију заштиту нису довољни уобичајени механизми заштите људских права. Стога се заштитом њихових права посебно бави Конвенција о правима детета која је усвојена Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 20. новембра 1989. године, а ступила је на снагу 2. септембра 1990. године. Република Србија је ратификовала ову Конвенцију.³²

²⁹ Н. Жунић, *Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена и њена улога у артикулацији концепта дискриминације и афирмацији политичких права жена*, Ниш, 2017, стр. 172.

³⁰ Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, чл. 3.

³¹ *Ibid*, чл. 17.

³² Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/96 и 2/97

Конвенција УН о правима детета представља први међународни документ обавезујућег карактера о заштити и унапређењу развоја деце који се свеобухватно и посебно бави правима детета. Према тексту Конвенције дететом се сматра свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се националним законом који се односи на дете пунолетство не стиче раније³³, без обзира на расу, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља. Права детета имају посебан значај јер велики број ових права, која су дефинисана Конвенцијом, треба да обезбеде управо одрасла лица или држава. Но, поред права, Конвенција говори и о обавезама детета, а посебно о поштовању права других, нарочито његових родитеља.

Конвенција нагласак ставља на четири основна принципа: а) живот, опстанак и развој деце, б) недискриминација, в) партиципација и г) најбољи интерес детета. Заснована на наведеним принципа, Конвенција експлицитно забрањује трговину децом у ком смислу су државе чланице обавезане да, пре свега, предузимају мере за борбу против нелегалног трансфера и невраћања деце из иностранства.³⁴ Тиме се, на посредан начин, остварује право детета да не буде одвојено од својих родитеља и од своје породице.

Посебно је забрањено нелегално усвојење детета како би се на тај начин стицала противправна корист изабљивањем или по било ком другом основу.³⁵ А изричито се такође забрањује и сексуално изабљивање, као и сексуална злоупотреба деце у свим облицима.³⁶

2.2.6. Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији

Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији је усвојен Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 25. маја 2000. године, а ступио је на снагу 18. јануара 2002. године. Он је ратификован и од стране

³³ Конвенција о правима детета, чл. 1. и чл. 2.

³⁴ *Ibid*, чл. 11.

³⁵ *Ibid*, чл. 21 и чл. 35.

³⁶ *Ibid*, чл. 34.

Републике Србије.³⁷ Његово усвајање је имало за циљ да утиче на смањење проблема трговине децом у свим облицима. Већ у уводном делу се истиче проблем интернета и других технологија, уз стицање неоправдане финансијске користи, економске експлоатације деце, уз забрану рада на послу који може бити опасан или који може да штети дететовом здрављу. Такође се стриктно забрањује и сексуална злоупотреба деце у свим облицима, као и њихово сексуално изабљивање у развоју, па се скреће пажња на потребу сарадње влада на међународном нивоу, као и интернет индустрије.³⁸

У Протоколу се одређују појам и облици трговине децом у виду продаје деце, дечје проституције и дечје порнографије. Тако продаја деце обухвата сваку радњу појединца или групе лица којом се малолетно лице пребацује другом лицу за новчану или било коју другу накнаду. То се односи на пребацивање детета са полазног места на друго одредиште, као и његово испоручивање другом лицу ван његовог редовног пребивалишта, на националном или транснационалном нивоу.

Дечја проституција се одређује као коришћење деце у сексуалним активностима, за било који облик надокнаде. Облици тих сексуалних активности нису одређени Протоколом, већ је то препуштено националним законодавствима држава чланица како би их прецизирали на основу својих потреба. Тиме је створена могућност да ово кривично дело буде предмет, не само обичајног или уговорног међународног права, већ да оно буде означено нормом *ius cogens*.

Дечја порнографија подразумева било какво представљање детета било којим средством у стварним или симулираним експлицитним сексуалним активностима, као и приказ делова тела детета који могу да изазову сексуално узбуђење.

Извршиоци ових кривичних дела на штету детета се могу поделити у две групе. У прву групу спадају девијантни извршиоци који остварују сексуално узбуђење искључиво са децом (душевно поремећена, психички оболела лица која имају поремећај сексуалног нагона). У другу групу спадају случајеви када су извршиоци овог кривичног дела

³⁷Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правим детета, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/2002

³⁸ Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правим детета, чл. 2.

организоване групе људи које су везане за дечју порнографију великим профитом, а који се може остварити у промету фотографија или снимака са оваквим садржајем.³⁹

Овим Протоколом изричито се предвиђа и обавеза сваке државе уговорнице да обезбеди кажњивост производње, дистрибуције, ширења, увоза, извоза, нуђења, продаје или поседовања дечјих порнографских садржаја, који ће надлежни органи предузимати мере за обезбеђење заплене и конфискације робе, материјала, средстава и других инструмената који се користе да за извршење ових кривичних дела, као и средстава остварених овим радњама.

Протокол такође обавезује државе уговорнице да усвоје одговарајуће мере за заштиту права детета⁴⁰ - жртава забрањених радњи у свим фазама кривичног поступка, при чему најбољи интерес детета мора имати приоритет, као и заштита његових права. Лица која раде са децом - жртвама морају бити посебно обучена, правно и психолошки. Томе треба да допринесе и јачање међународне сарадње појединих држава путем мултилатералних, регионалних и билатералних уговора у циљу спречавања, откривања, истраге, гоњења и кажњавања свих лица која су одговорна за кривична дела која укључују продају деце, дечју проституцију, дечју порнографију и туризам ради секса са децом.

2.2.7. Римски статут Међународног кривичног суда

„Међународно кривично право се састоји из више прописа садржаних у низу међународних уговора, конвенција, пактова и протокола универзалног и регионалног карактера.“⁴¹ Тежња да се дође до кодификације ових прописа је остварена тек на крају 20. века када је сазрела идеја за постојањем сталног међународног кривичног суда који би био надлежан за најтеже злочине који су извршени на територијама држава чланица Уједињених нација и пред којим би одговарали извршиоци свих међународних кривичних дела, без обзира чији су држављани и без обзира на своју функцију и где су дело извршили. Ова тежња је претворена у стварност тек ступањем на снагу Римског статута

³⁹ М. Писарић, Правни оквири Европске уније у борби против дечје порнографије на интернету, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, Vol. 46, стр. 483.

⁴⁰ Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета, чл. 8.

⁴¹ Д. Јовашевић, Међународна кривична дела у Римском статуту, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 65, стр. 201.

Међународног кривичног суда који је усвојен на Дипломатској конференцији у Риму у јулу 1998. године, а ступио је на снагу 1. јула 2002. године.

Одредбе Римског статута, који је ратификовала и Република Србија,⁴² резултат су постигнутог компромиса између држава које су учествовале у његовој изради и доношењу, па се означавају као хибридне норме.⁴³ Он одређује јурисдикцију, структуру и функције Међународног кривичног суда, где му се ставља у надлежност вођење кривичног поступка према учиниоцима међународних кривичних дела као што су: а) геноцид, б) злочин против човечности, в) агресија и г) ратни злочини.⁴⁴ Према њему, дужност сваке државе је да спроводи надлежност у кривичним питањима над лицима који су одговорни извршиоци међународних кривичних дела, при чему Међународни кривични суд допуњује њихову националну надлежност.

Када су у питању међународна кривична дела која су у надлежности овог Суда, Статутом се, између осталог, посебно истиче злочин против човечности. При одређивању радњи извршења овог тешког међународног кривичног дела, Статут наводи, између осталог, и сексуално ропство и присилну проституцију, као и сваки други облик сексуалног злостављања.⁴⁵ Али да би се кривично дело трговине људима могло сматрати обликом испољавања злочина против човечности (по јурисдикцији Међународног кривичног суда), ово би дело морало да буде предузето као "део ширег или систематског напада" против цивилног становништва.

2.3. Правни документи везани за трговину људима усвојени на регионалном нивоу

Проблемом дефинисања трговине људима и уређивања система мера за њено сузбијање и спречавање бави се и европско кривично право, као систем регионалних међународних докумената. Тако се, европско кривично право везује за европски континент као регион. Оно се дефинише као кривично право европског правног простора. Овај систем не представља засебну грану права, већ је њему ближе схватање о начелима, сличностима и разликама свих или одређене групе европских држава.

⁴² Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 5/2001

⁴³ В. Икановић, Злочин агресије у Римском статуту, *Српска правна мисао*, свеска 1, бр. 48, стр. 190.

⁴⁴ Римски статут, чл. 5.

⁴⁵ *Ibid*, чл. 7.

Европско кривично право представља заједнички термин за све материјалне и процесне кривичне стандарде и праксе које су творевина активности Европске уније и Савета Европе.

2.3.1. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода је међународни уговор држава чланица Савета Европе о људским правима, чиме је постављен темељ заштите људских права и слобода у Европи. Овај правни акт Савета Европе о заштити људских права и слобода донет је у Риму 4. новембра 1950. године, а ступио је на снагу 3. септембра 1953. године. Потписивање ове Конвенције је означило прихватање обавезе појединих држава о поштовању људских права и слобода, као и признавање надлежности Европског суда за људска права у Стразбуру. Ратификовале су је све државе Савета Европе, а такође и Република Србија⁴⁶.

Конвенција гарантује: право на живот, право на правично суђење у грађанским поступцима, право на слободу и безбедност личности, право на слободу изражавања, право на слободу мисли, савести и вероисповести, право на слободу удруживања, право на слободу окупљања, право на ефикасан правни лек, право на мирно уживање имовине и право на слободне изборе. А појединачно су забрањени: мучење и нечовечно или понижавајуће поступање и кажњавање, ропство или ропски положај и принудни рад, дискриминација у уживању права и слобода гарантованих Конвенцијом и протеривање сопствених држављана од стране државе или спречавање њиховог уласка у земљу, као и колективно протеривање странаца.⁴⁷

Између осталог, Конвенција прописује забрану ропства⁴⁸ и принудног рада⁴⁹, јер се по њој нико не сме држати у ропству или ропском положају, као што се ни од кога не сме захтевати да обавља принудни или обавезни рад. Самим тим, произилази да и ова Конвенција не поистовећује ропство и принудни рад. Она не одређује појам принудног рада, већ се индиректно везује за његову дефиницију из Конвенције МОП бр. 29.

⁴⁶ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, са Протоколом бр. 11 и 14, *Сл. лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и исправка 7/2005

⁴⁷ Званичан портал Савета Европе, www.coe.int, преузето дана 10.06.2018. године

⁴⁸ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, чл. 4. ст. 1.

⁴⁹ *Ibid*, чл. 4. ст. 2.

Како би се обезбедило поштовање Конвенције, она предвиђа и образовање посебног судског органа, Европског суда за људска права.⁵⁰ У надлежности тог Суда је и разматрање појединачних представки појединца, невладиних организација или група лица које су жртве повреде права датих Конвенцијом или њеним протоколима.

2.3.2. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима

Конвенција о борби против трговине људима усвојена је у Варшави 16. маја 2005. године, а ступила је на снагу 1. фебруара 2008. године. Република Србија је, такође, једна од земаља које су је ратификовале.⁵¹ Ова Конвенција има за циљ предузимање мера превенције трговине људима, заштиту жртава, кривично гоњење учинилаца такве недозвољене трговине и унапређење међународне сарадње у сузбијању трговине људима.⁵²

Према њој, трговина људима представља кршење људских права, слобода, достојанства и интегритета људског бића. У овој Конвенцији трговина људима обухвата „врбовање, превоз, премештање, скривање или прихват лица, уз примену претње или силе или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или стања угрожености, или давање или примање новчаних средстава или друге користи ради добијања пристанка лица које има контролу над другим лицем у циљу искоришћавања. Искоришћавање, у најмању руку, треба да укључи искоришћавање проституције других лица или друге облике сексуалног искоришћавања, присилан рад или пружање услуга, служење, ропство или праксу сличну ропству или вађење људских органа.“⁵³

Конвенција се примењује на све жртве трговине људима подједнако: жене, мушкарце и децу, као и на све облике експлоатације људи. Њено дејство се протеже и на све облике трговине људима: националну и транснационалну трговину људима, која јесте или није везана за организовани криминалитет.

⁵⁰ *Ibid*, чл. 34.

⁵¹ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 19/2009

⁵² Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, чл. 1.

⁵³ *Ibid*, чл. 4.

Један од прокламованих циљева Конвенције се огледа у захтеву да се од стране националних законодавстава трговина људима прогласи кривичним делом.⁵⁴ И она предвиђа, као ефикасан механизам борбе против трговине људима, успостављање ефикасне међународне сарадње држава потписница, при чему су утврђени основни принципи такве сарадње која би била у складу са релевантним међународним и регионалним инструментима, споразумима и домаћим законима.

Међу основним цртама ове Конвенције, која је први европски споразум у области сузбијања трговине људима, истичу се:

- подизање свести лица у ризику од трговине људима и акције у правцу обесхрабривања „корисника“ како би се спречила трговина људима,
- жртве трговине људима се морају препознати као такве како би се спречило да их полицијски и државни органи третирају као илегалне мигранте или криминалце,
- жртвама трговине људима ће бити пружена физичка и психолошка помоћ како би им се олакшао повратак у друштво, при чему се подразумева медицинско лечење, саветовање и информације, као и одговарајући смештај,
- жртве имају право на најмање 30 дана опоравка, да се ослободе од утицаја трговаца и донесу одлуку о евентуалној сарадњи са државним органима,
- трговина људима ће се сматрати кривичним делом, па ће самим тим трговци и њихови саучесници бити кривично гоњени,
- приватан живот и безбедност жртава трговине људима ће бити заштићени за време трајања судског поступка и
- могућност криминализације корисника услуга жртава трговине људима ако су знали да се ради о жртви трговине људима.⁵⁵

Имајући у виду да се Конвенција примењује на све облике трговине људима, без обзира на то да ли постоји повезаност са организованим криминалитетом, овај документ сагледава трговину људима у најширем могућем облику.

⁵⁴ *Ibid*, чл. 18.

⁵⁵ Невладина организација АСТРА, www.astra.rs, преузето дана 12.06.2018. године

2.3.3. Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма

Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, усвојена је 16. маја 2005. године у Варшави, са циљем да се кроз превенцију и борбу против трговине људима заштити друштво од тешког криминалитета кроз одузимање прихода учиниоцима тих недозвољених дела. Она представља само облик допуне Конвенције о борби против трговине људима. Државе потписнице су обавезне да у својим националним законодавствима предвиде кривично дело прања новца у складу са појмом који је дат у Конвенцији. Република Србија је такође ратификовала ову Конвенцију.⁵⁶

Тако се као прање новца сматра свако дело које је учињено са намером да се прибави, сакрије, прикрије, трансферише или користи имовина стечена извршењем кривичног дела. Та имовина може бити материјална или нематеријална, покретна или непокретна, правни документи или инструменти у било ком облику којима се доказује својина на тој имовини, као и средство настало извршењем кривичног дела, а чији је извршилац поступао са намером да ту имовину стекне извршењем кривичног дела.⁵⁷

Конвенцијом је предвиђено и формирање Финансијско-обавештајне јединице (FIU)⁵⁸ за приступ финансијским и управним информацијама у циљу одржавања реда у финансијском смислу, а ради спречавања и откривања послова прања новца. Као надзорни механизам у извршавању ове Конвенције предвиђена је Конференција страна уговорница⁵⁹, која поред надзора над применом овог акта даје и мишљење на захтев неке уговорнице по било ком питању које се тиче тумачења и примене Конвенције.

У додатку ове Конвенције предвиђено је, такође, и формирање Групе експерата за борбу против трговине људима. Њени чланови морају бити стручњаци на пољу остваривања људских права, са професионалним искуством у овој области, независни и непристрасни, те да поседују високе моралне квалитете. Извештаји и закључци ове групе о сарадњи са појединим државама уговорницима су доступни јавности.

⁵⁶ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 19/2009

⁵⁷ Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, чл. 9.

⁵⁸ *Ibid*, чл. 12.

⁵⁹ *Ibid*, чл. 48.

2.3.4. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије

Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије усвојена је 2004. године,⁶⁰ са циљем приближавања законодавстава држава чланица у погледу инкриминисања најозбиљнијих облика сексуалног злостављања и искоришћавања деце, као посебно рањиве групе лица – жртава ових дела. Она је одредила појам: детета, сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије.

Под дететом се, у смислу овог документа, подразумева свако лице које није навршило 18 година живота.⁶¹

Као облици сексуалне експлоатације⁶², посебно се наводе:

- присиљавање детета на проституцију или учешће у порнографској представи,
- врбовање детета на проституцију или учешће у порнографској представи и
- упуштање у сексуалне активности са дететом уз коришћење силе, претње, новца као накнаде или награде, те злоупотребом положаја, поверења или утицаја над дететом.

При одређењу дечје порнографије⁶³ дато је више могућности којима се кроз визуелни опис, представљање или кроз компјутерски систем, може извршити ово кривично дело.

Такође, ова Одлука је одредила и одговорност правног лица за кривична дела у вези са сексуалном експлоатацијом деце и дечјом порнографијом која обухватају: подстицање, помагање, наговарање или покушај неке од ових делатности, у случају да их учини било које физичко лице у корист тог правног лица. За ова кривична дела су предвиђене строге казне за правна лица као њихове учиниоце. Комисија је усвојила 2007. године извештај о имплементацији Оквирне одлуке у коме је истакнуто да су државе чланице Савета Европе у великој мери испуниле захтеве постављене у Оквирној одлуци, али да и даље постоји потреба за деловањем у одређеним областима.

⁶⁰ Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије 2004/68/ЈХА, *Службени гласник Европске уније од 20. јануара 2004.*

⁶¹ *Ibid*, чл. 1.

⁶² *Ibid*, чл. 2.

⁶³ *Ibid*, чл. 3.

III ТРГОВИНА ЉУДИМА

У наставку рада ће бити речи о самом појму трговине људима, елементима који је чине, њеним карактеристикама и облицима испољавања, као и о томе како је она дефинисана као међународно кривично дело.

3.1. Појам, елементи и карактеристике трговине људима

3.1.1. Појам трговине људима

Трговина људима подразумева продају и куповину тј. држање неког лица у циљу његове експлоатације, као и све друге радње које могу бити део тог процеса, као што су превоз, чување, скривање и сл. У таквим случајевима је увек присутна нечија експлоатација. Она се одржава употребом силе, преваре, претње, отмице или на други начин. То је вид модерног ропства које почива на понуди и тражњи и представља врло уносан посао.

Што се више развија технологија, много је лакше формирање криминалних организација које се баве трговином људима. Жртве се третирају као потрошни материјал и користе се без икаквог улагања док не постану неупотребљиве када се мењају новим жртвама. Трговина људима представља најгрубљи начин кршења људских права и једно од најтежих кривичних дела против човечности⁶⁴ будући да подразумева експлоатацију једног човека зарад стицања користи за другог. Она најдрастичније угрожава основна људска права као што су право на живот, слободу кретања, избор и сл.

У разматрању ове појаве најчешће се користи дефиниција трговине људима која је дата у Протоколу за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима⁶⁵ који представља допуну Конвенције УН против транснационалног организованог криминала. Према овом решењу „трговина људским бићима значи врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или

⁶⁴ Л. Милановић, Б. Лајовић, Д. Барјактаровић, Б. Радосављевић, *Приручник за образовни систем – заштита ученика од трговине људима*, Београд, 2016, стр. 12.

⁶⁵ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 6/2001

других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давањем или примањем новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.⁶⁶

Трговина људима као облик организованог криминалитета представља глобални проблем, који опстаје упркос координираној акцији на националном и међународном нивоу. Она погађа све државе, а исто тако свако лице лако може да постане жртва трговине људима. Заступљеност трговине људима у одређеним земљама је везана за политичку, економску и социјална ситуацију. Земље у којима се јавља неки облик трговине људима се могу поделити у три групе: а) земље порекла, б) земље транзита и в) земље дестинације.⁶⁷

Земље порекла и транзита су најчешће земље које су у политичкој и економској транзицији, земље у развоју и неразвијене земље, сиромашне, тзв. земље „трећег света“, земље у рату и постконфликтне земље. Због такве ситуације већина људи, који су жртве трговине људима, потичу управо из таквих земаља, а сам транзит жртава до дестинације много је лакше организовати кроз земље у којима је неуређен друштвени и правни систем. Земље дестинације су земље које су економски развијеније и самим тим богатије. Зато најчешће земљу дестинације одређује земља порекла, тачније њена развијеност у односу на њу. Наравно, апсолутно правило не постоји. То је само општа подела која не мора да буде и правило. Свака од земаља на свету може у неком тренутку бити земља порекла, транзита или дестинације.

Фактори који утичу на развој трговине људима и деловање криминалних организација које се њоме баве су, са једне стране, економски, социјални и културолошки, а, са друге стране, ту се јављају и додатни фактори који утичу на рањивост и лаковерност људи, што их чини потенцијалним жртвама.

⁶⁶ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, члан 3. став а), Палермо, 2000.

⁶⁷ R. Britton, A. Маљевић, *Трговина људима & кријумчарење миграната*, Београд, 2010. стр. 8.

3.1.2. Елементи трговине људима

Кроз саму дефиницију трговине људима могу се уочити три сегмента те појаве, а то су радња извршења, средство извршења и циљ. То су уједно и три елемента трговине људима:

- а) чин (шта?),
- б) начин (како?) и
- в) намера (зашто?).

Сам чин трговине људима означава активности које предузима неко лице у вршењу конкретног кривичног дела. Најчешће су то: врбовање, пребацивање, превозење, скривање, продаја или куповина лица.⁶⁸ Свака од ових делатности представља радњу извршења, као први конститутивни елемент трговине људима. То су различите активности које се предузимају ради остваривања циља који је у овом случају експлоатација људских бића.

Начин трговине људима означава како у суштини лице постаје жртва трговине људима, како се она потчињава и на који начин се над њом успоставља контрола. Најчешће је то путем оружане претње, претње силом, употребом разних облика присиле као што су отмица, превара, злоупотреба тешког положаја жртве, задржавање докумената, давање или примање новца како би се добио пристанак лица које на неки начин већ има контролу над жртвом.

Намера, односно циљ да се неко лице експлоатише ради стицања сопствене добити представља нужан елемент трговине људима. Намера експлоатације може да обухвати експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад, ропство или неки однос модификованог ропства, служење или чак уклањање и продају органа. Због тога се трговина људима одређује као злочин посебне намере и некад не мора доћи до самог чина извршења експлоатације да би се одређене активности дефинисале као трговина људима. Један од стереотипа је да трговци људима своје жртве излажу искључиво сексуалној експлоатацији, те да су само жене и девојчице

⁶⁸ Л. Милановић, Б. Лајовић, Д. Барјактаровић, Б. Радосављевић, *Приручник за образовни систем – заштита ученика од трговине људима*, Београд, 2016, стр. 13.

угрожене, а при томе се занемарују други облици експлоатације, као што је радна експлоатација чије су жртве најчешће мушкарци.

Имајући у виду да се начини остваривања контроле над жртвама трговине људима стално мењају, као и облици њиховог експлоатисања, ова три кључна елемента појма трговине људима нису коначно одређена, као ни сама дефиниција трговине људима која се мења у складу са променама у развоју ове појаве.

3.1.3. Карактеристике трговине људима

Карактеристике трговине људима одређене су чињеницом да се ради о сложеној транснационалној незаконитој активности, чије извршење захтева изузетну организованост. Као специфична друштвена појава, трговина људима има своје карактеристике које су условљене елементима који је представљају. Иако је утврђивање карактеристика неке друштвене појаве релативна ствар, може се рећи да се као битне карактеристике трговине људима јављају:⁶⁹

- организованост – трговина људима је углавном криминална активност већих група и производ њиховог организованог деловања,
- противправност – трговина људима је одређена као кривично дело, како у законодавству Републике Србије, тако и у нормама међународног јавног права,
- неморалност – представља облик кршења моралних норми и основних људских права и слобода,
- распрострањеност – трговина људима је постала глобална појава и готово да не постоји земља која није суочена са неким њеним видом,
- насилност – сама по себи она подразумева коришћење насилних метода средстава принуде према жртвама,
- латентност – тајност деловања криминалних група доприноси утиску невидљивости трговине људима,
- висока тамна бројка – број непознатих извршених кривичних дела у оквиру целог процеса трговине људима је висок,

⁶⁹ С. Мијалковић, Теоријско одређење појма трговине људима, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 2-3, Vol. 9, стр. 177.

- повезаност са другим облицима угрожавања безбедности и криминалним радњама
- имајући у виду да доноси велики профит и да се састоји од више сегмената, трговина људима у директној је вези са другим облицима криминалитета као што су трговина опојним дрогама, аутомобилима и оружјем, корупција и сл. и
- недовољна проученост – иако је трговина људима масовна и веома заступљена у модерном добу, она није довољно истражена, па самим тим не могу бити спроведене адекватне превентивне и репресивне мере које су неопходне како би се она искоренила.

За трговину људима каже се да је злочин, а тај израз употребљавају и многи међународноправни документи. „Злочин се најчешће схвата као појединачно криминално понашање, који се у садржинском смислу подудара са појмом кривичног дела и представља најтежи облик кршења норми кривичног закона уопште“.⁷⁰ Статут сталног Међународног кривичног суда предвиђа одређена људска понашања као злочине, те се и трговина људима означава као злочин против човечности.⁷¹

3.2. Облици трговине људима

Трговина људима је појава која се јавља у различитим облицима испољавања. Управо због обиља тих специфичних облика и њихових карактеристика, тешко је дати свеобухватну општу класификацију форми кроз које се она манифестује. Тако се основна подела облика трговине људима може извршити на основу више критеријума:

- а) према виду експлоатације жртава,
- б) у односу на пол и узраст жртава,
- в) према територији извршења или
- г) према положају у коме се налази жртва.⁷²

3.2.1. Трговина људима као вид експлоатације

Иако је прихваћена дефиниција трговине људима из Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, у њему нису јасно дефинисани и

⁷⁰ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2011, стр. 765.

⁷¹ Римски статут Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 5/2001, чл. 5.

⁷² С. Мијалковић, Трговина људима као облик организованог криминала – основна феноменолошка обележја, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 1, Vol. 11, стр. 113-114.

поједини облици експлоатације жртава такве трговине. Тако је остављено националним законодавствима да прецизирају ове појавне облике експлоатације уз коришћење других међународних правних докумената.

Према видовима експлоатације жртава, облици трговине људима се могу класификовати на: радну експлоатацију, сексуалну експлоатацију, илегално усвојење деце, принудно склапање брака, трговину органима, принудно учествовање у оружаним сукобима, принуду на вршење одређених криминалних радњи и на трговину људима у ужем смислу.⁷³

Радна експлоатација подразумева вид експлоатације где су жртве принуђене на неплаћен или недовољно плаћен рад. Предмет експлоатације жртава је њихова радна снага и способност, а могућности коришћења исте су веома широке, па је овај облик сигурно један од најзаступљенијих у пракси. Овај облик трговине људима се такође јавља у више појединачних видова као што су: пољопривредна експлоатација, индустријска експлоатација, експлоатација у услужном сектору, експлоатација у домаћинству и комбинована експлоатација. Ови видови су формирано према томе у ком сектору рада се одвија експлоатација жртве.

Сексуална експлоатација је облик експлоатације где се експлоатише тело жртве, односно полни и сексуални интегритет и идентитет жртве. Поред радне експлоатације, овај облик је један од најзаступљенијих у пракси и он је постојао у свим периодима развоја људског друштва. Ова експлоатација се јавља у више различитих видова, при чему жртве у зависности од њеног вида могу бити жене, мушкарци и деца. Она се може испољити као некомерцијално, комерцијално и комбиновано сексуално ропство.

Под некомерцијалним сексуалним ропством се подразумева ситуација када је жртва купљена ради задовољења личних потреба или потреба блиских људи без непосредног остваривања финансијске користи.

Комерцијално сексуално ропство означава изложеност жртава масовној експлоатацији унапред познатих или непознатих лица са циљем стицања прихода где спадају: проституција, порнографија и тзв. „секс туризам“ (који обухвата и проституцију и порнографију).

⁷³ *Ibid*, стр. 118.

Комбиновано сексуално ропство представља комбинацију два, претходно поменута, вида сексуалног ропства.

Илегално усвојење деце подразумева заснивање адоптивног сродства између одраслих лица и детета које није извршено по законској процедури. Будући родитељи контактирају припаднике организованих криминалних група и постижу договор око набавке детета. Они износе своје жеље око пола, старости и других физичких карактеристика детета, после чега се обавештавају о цени. Припадници криминалних група до деце долазе крађом из породилишта, вртића, школа или куповином од родитеља.

Дете наставља живот у новој породици, при чему је често доведено у заблуду да су усвојитељи његови биолошки родитељи. Када је реч о овом виду експлоатације, који се и назива илегално усвојење, због самог положаја и начина на који је доведена жртва, треба истаћи да се најчешће тргује новорођенчадима. У неким случајевима нелегално усвојење, осим злоупотребе детета, доводи и до његове даље експлоатације.⁷⁴

Принудно склапање брака представља облик трговине људима у коме се жртва експлоатише принудно кроз наметнуту улогу супружника. Овде не постоји сагласност обе стране, већ само једне, док је друга страна (најчешће жена или дете) принуђена да уђе у брак. Бракови који су склопљени приморавањем, обманом или уз употребу силе ради стицања материјалне добити спадају у трговину људима, али је у пракси некада тешко одредити да ли у конкретном случају постоји принуда или обмана.

Имајући у виду да су најчешће жртве принудног брака деца или веома младе особе, осећај лојалности према родитељима или присила могу да их ометају у слободном давању пристанка за улазак у брачну заједницу. Са друге стране, материјална корист може да се јави као мотив да родитељи или други посредници поступе противно жељама младе особе која је жртва овог облика трговине људима. Принудним склапањем брака девојчице губе право да буду деца, чиме су на најгрубљи начин прекршена њихова права.⁷⁵

Када је реч о трговини органа и деловима тела жртве су експлоатисане тако што им је узет неки орган из организма или неки део тела. Узимајући у обзир да ли постоји сагласност даваоца органа, односно дела тела разликују се: а) добровољно давање људских органа или делова тела и б) насилно узимање људских органа или делова тела.

⁷⁴ Л. Милановић, Б. Лајовић, Д. Барјактаровић, Б. Радосављевић, *Приручник за образовни систем – заштита ученика од трговине људима*, *op. cit.* стр. 19-20

⁷⁵ *Ibid*, стр. 17.

Интересовање криминалних група за овај вид трговине се налази у продаји органа или ткива ради трансплантације, продаји медицинским установама за лабораторијска истраживања и продаји у друге сврхе.

Принудно учествовање у оружаним сукобима је облик експлоатације жртава при којем се оне приморавају на директно или индиректно учествовање у оружаним борбама. Ако се узме у обзир да у војним сукобима, поред војних учествују и многе паравојне формације и плаћеници, жртве трговине људима су идеална замена за плаћенике, а људски губици у овој категорији учесника сукоба се сматрају колатералном штетом.

Принуда на вршење одређених криминалних радњи је облик трговине људима у којем се жртве приморавају на вршење одређених противзаконитих радњи, а све то у циљу стицања противправне имовинске користи за онога ко примењује принуду. Ако се посматра степен друштвене опасности који носе извршена незаконита дела, разликују се: а) принуда на вршење прекршаја и б) принуда на вршење кривичних дела.

Трговина људима у ужем смислу представља облик експлоатације у коме жртва не остаје у поседу оне криминалне групе која ју је регрутовала и транспортовала, већ се продаје другом лицу или организованој криминалној групи ради даље експлоатације. У овом случају нема никаквих облика експлоатације жртве од стране њеног тренутног „власника“, осим што се продаје трећем лицу.

3.2.2. Трговина људима у односу на пол и узраст жртава

Ако се као критеријум за класификацију облика трговине људима узму биофизиолошке карактеристике жртава, односно њихов пол и узраст, онда се трговина људима може поделити на: а) трговину мушкарцима, б) трговину женама и в) трговину децом која могу бити или мушког или женског пола.⁷⁶ Ова класификација је значајна јер се у различитим државама на различите начине третирају исте појаве угрожавања безбедности. У неким државама није предвиђено санкционисање трговине мушкарцима, у другим државама се санкционише само трговина децом, док се у трећим државама санкционише трговина женама, а трговина децом се третира као тежи облик овог

⁷⁶ Видови и облици трговине људима, *op. cit.* стр.38.

кривичног дела. Протокол о трговини људима одређује појам детета као лице које је млађе од осамнаест година.⁷⁷

Жртве трговине људима могу подједнако бити и мушкарци и жене и деца, али поједини облици експлоатације јесу донекле условљени полом жртве. Радној експлоатацији и учешћу у оружаним сукобима најчешће су изложени мушкарци и дечаци, сервитуту, склапању бракова и сексуалној експлоатацији – најчешће су жртве жене и девојчице, док су деца више изложена дечјој порнографији, трговини ради усвојења, просјачењу и неретко су жртве педофилије. Када је у питању трговина људским органима и ткивима пол жртве није од значаја.

Иако се одредбе Протокола односе на трговину људима као свим људским бићима, међународна заједница у неким међународноправним и другим документима ставља посебан акценат на трговину женама и децом, као посебно рањивим лицима на поједине видове експлоатације или је та експлоатација карактеристична за поједине полове.

Табела 1. Приказ формално идентификованих жртава трговине људима према облику експлоатације, узрасту и полу у Републици Србији 2017. године⁷⁸

<u>ВРСТА ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ</u>	до 18 година		преко 18 година		<u>УКУПНО</u>
	Ж.	М.	Ж.	М.	
Сексуална експлоатација	12		9		21
Вишеструка експлоатација	3		7		10
Принуда на просјачење	2	1		1	4
Радна експлоатација			2	2	4
Принуда на брак	3				3
Принуда на вршење кривичних дела			1		1
Међузбир	20	1	19	3	43
<u>УКУПНО</u>	21		22		

Према статистици, као што се може видети у табели, у датом примеру за 2017. годину, у Републици Србији су жртве трговине људима чешће жене, него мушкарци, при

⁷⁷ С. Ђопић, В. Николић Ристановић, Кривично дело трговине људски бићима-међународни документи, савремена законска решења и Кривични закон СР Југославије, *Темида, Београд*, бр. 1, 2002., стр. 38-43

⁷⁸ Основни статистички извештај о идентификацији жртава трговине људима у Србији за 2017. годину, Центар за заштиту жртава трговине људима

чему постоји разлика између идентификованих и вероватних, као и малолетних и пунолетних жртава.

Када су у питању формално идентификоване жртве број малолетних и пунолетних лица је уједначен, али постоје индиције да је број малолетних жртава већи.

Што се тиче самих видова експлоатације најзаступљенија је сексуална експлоатација, која представља скоро половину идентификованих случајева.

3.2.3. Трговина људима према територији извршења дела

Битан услов за ову класификацију облика трговине људима се јавља у виду кретања жртве, а не према просторном деловању криминалних група које су носиоци ове илегалне трговине. Битно је на почетку истаћи да се трговина људима може јавити на: а) националном и б) међународном тј. наднационалном нивоу.⁷⁹

Трговина људима може бити извршена у границама једне државе у ком случају нема прелажења државне границе од стране жртава. Зато се овај облик дела назива трговина људима на националном нивоу. Облици овог вида трговине људима могу бити: а) трговина људима на локалном нивоу, б) трговина људима на регионалном нивоу и в) трговина људима на нивоу целе заједнице.

Трговина људима на наднационалном нивоу подразумева да трговина људима прелази националне границе тј. да се жртва пребацује ван националне државе, односно ван земље порекла. Овај облик трговине људима се јавља у више облика: а) прекогранична трговина људима, б) међународна регионална трговина људима и в) глобална трговина људима. Прекогранична трговина људима најчешће прераста у међународну регионалну, а регионална трговина прераста у глобалну. Ове облике трговине могу реализовати искључиво носиоци међународних криминалних активности.

⁷⁹ С. Мијалковић, Трговина људима као облик организованог криминала – основна феноменолошка обележја, *op. cit.* стр 113.

3.2.4. Трговина људима према положају жртве

Зависно од врсте личног односа и става жртве према положају у којем се налази, трговина људима се може класификовати као: а) присилна трговина људима и б) „добровољна” трговина људима.⁸⁰

Присилна трговина људима подразумева одсуство сагласности жртве да буде предмет трговине и експлоатације. Уз то она подразумева и примену разних облика принуде (силе или претње) према жртви. Та принуда може бити у виду претње силом, обмане, злоупотребе овлашћења и на други начин.

„Добровољна“ трговина људима подразумева све облике трговине људима где је присутна сагласност жртве да буде предмет трговине. То је нпр. случај када жена уђе у "индустрију секса" где има контролу над тиме шта ради, са ким ради и колико ради, а често се и тада може утврдити да јој је без обзира на то што је прихватила неке услове, већина других услова ипак наметнута. На крају и она бива принуђена на радње без своје сагласности. У таквим ситуацијама је, без обзира што је лице свесно и вољно прихватило да буде средство експлоатације, то и даље квалификовано као кривично дело, па не постоји основ за ослобађање његовог учиниоца од кривичне одговорности и казне. Од овога се морају разликовати случајеви где су нека лица преваром или обманом, да ће радити „пристојне“ послове у иностраној држави, доведена у ропски положај и експлоатисане на начине који немају везе са датим обећањима и понудама.

Са аспекта безбедносних наука пристанак жртве на њену трговину и експлоатацију представља облик угрожавања безбедности са нижим степеном друштвене опасности од облика експлоатације код којих овакав пристанак не постоји. Са правног аспекта, кривично дело и одговорност учиниоца постоје у оба случаја, без обзира на то да ли постоји или не постоји пристанак жртве.

3.2.5. Трговина људима према степену друштвене опасности

Према степену друштвене опасности коју собом носи, трговина људима се дели на: а) обичајну трговину људима и б) криминалну трговину људима.⁸¹

⁸⁰ *Ibid.* стр. 114.

Обичајна трговина људима обухвата различите облике трговине људима који одувек постоје у друштву и који су елемент његове културе, део веровања и обичаја народа. То је трговина људима која нема за циљ никакав облик експлоатације човека. Ако је друштвена опасност минимална, а самим тим и степен угрожавања туђе безбедности, тада је и кршење људских права минимално, па ту и не постоји кривично дело, што указује да такав облик трговине људима нема криминални карактер. У Републици Србији се овај облик трговине људима јавља у виду "куповине младе" пре самог чина венчања.

Под криминалном трговином људима подразумевају се облици трговине људима који нису обичајни, па стога представљају домаћи и међународни безбедносни изазов. Појавни облици криминалне трговине људима јесу противправни, забрањени међународним актима, уставним и законским нормама. Сви ти облици трговине људима не носе исти степен опасности, које производе према заштићеним вредностима друштва и могу се поделити на: а) обичајно-криминалне или појединачне тј. неорганизоване и б) организоване облике.

3.3. Трговина људима као међународно кривично дело

Међународно кривично право се састоји из више прописа садржаних у низу међународних конвенција, уговора, пактова и протокола (универзалног и регионалног карактера).⁸² Оно, у првом реду, прописује међународна кривична дела и систем санкција за њихове учиниоце. Дакле, међународно кривично дело није сваки злочин или противправно дело, већ је то оно дело које у највећој мери вређа вредности међународне заједнице или које крши обичајне норме међународног права, а које државе често нису у стању да процесуирају у својим оквирима и надлежностима.

3.3.1. О појму међународног кривичног дела

У правној теорији не постоји јединствено одређење појма међународног кривичног дела, као ни одређење која све дела могу да буду третирана као међународна

⁸¹ *Ibid.* стр. 112.

⁸² Д. Јовашевић, Међународно кривично правосуђе – између права, правде, помирења и права жртава, *Војно дело*, бр. 4, Vol. 63, стр.73.

кривична дела или који су основни елементи међународних кривичних дела. Основни разлог за то је недостатак јединственог међународног кодекса, као документа на основу којег би се јасно одредило шта чини основне елементе међународног кривичног права и шта чини елементе међународних кривичних дела. Својеврсну улогу кодекса, захваљујући великом броју ратификација има Римски статут Међународног кривичног суда којим је основан Међународни кривични суд и који је одредио шта ће спадати у његову надлежност. Његово седиште је у Хагу. Мане које се могу упутити прихватању овог Статута као кодекса јесу мали број норми материјалног карактера и бројне правне празнине које треба да буду употпуњене будућом праксом Међународног кривичног суда.

Узимајући у обзир ставове бројних аутора у погледу појма међународног кривичног дела може се доћи до закључка да оно представља противправно понашање учиниоца којим се повређују или угрожавају добра заштићена међународним правом, које је прописима одређено као кривично дело и за чијег је учиниоца прописана кривична санкција.⁸³ При томе се уочава да се већина аутора слаже око одређења заштитног објекта међународних кривичних дела – то је добро које је од интереса за целу међународну заједницу.

У теорији међународног кривичног права постоји подела међународних кривичних дела на: а) међународна кривична дела у ширем и б) међународна кривична дела у ужем смислу. Кривичним делима у ширем смислу се не повређују највише вредности међународне заједнице. Међународна кривична дела у ужем смислу чине она дела иза којих стоје когентне норме међународног права, те се она називају и деликтима *stricto sensu*. То су она дела која се одређују општим међународним правом или *crimina iuris gentium*.⁸⁴

Као могући општи критеријуми за одређивање међународних кривичних дела наводе се: а) иностраност, б) друштвена опасност, в) систематичност и масовност, г) објективизација индивидуалне кривичне одговорности, д) облик кривице, њ) својство учиниоца, е) широко одређен круг пасивних субјеката и ж) незастарелост кривичног гоњења и кажњавања.

⁸³ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2011, стр. 243.

⁸⁴ *Ibid*, стр. 244.

3.3.2. Трговина људима као међународно кривично дело

Међународним правом се инкриминишу кривична дела која су универзална за све народе света. Међу таква кривична дела спада и трговина људима. До недавно, у теорији међународног права није постојао адекватан акт који би дефинисао појам, елементе и облике испољавања кривичног дела трговине људима. Данас је присутнија тежња да се и у међународном кривичном праву уведу стандарди какви постоје у националним законодавствима у погледу начела законитости. У прилог томе иде чињеница да уколико кривично дело није јасно и у потпуности дефинисано, елаборација начина решавања проблема и изналагање најбољег начина спречавања трговине људима не би било могуће.⁸⁵ Највећи допринос томе дао је Статут Међународног кривичног суда, познатији као Римски статут.

Трговина људима је кривично дело које угрожава достојанство човека и повређује његова основна људска права и слободе који су гарантовани међународним документима. То је довољан разлог да се ова појава, поред националних оквира, дефинише и на међународном нивоу. Трговина људима представља опасност којом се нападају заједничке вредности међународне заједнице. Овај облик трговине се планира и извршава на територији више држава или су жртве или извршиоци различитих националности, па таква појава због своје транснационалне природе представља деликт који се најадекватније може спречити путем међународне криминализације.

Као облик транснационалног организованог криминалитета, трговина људима је санкционисана одредбама значајних међународних правних докумената, у првом реду, Конвенцијом Уједињених нација о транснационалном организованом криминалу (Палермо конвенција) која је донета 2000. године са три допунска протокола: а) Протоколом о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и децом, б) Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и в) Протоколом против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, његовим деловима, компонентама и муницијом.

Према Протоколу из Палерма трговина људима подразумева „врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом

⁸⁵ D. Doležal, *Prevenција тргованја људима*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, бр. 2, Vol. 28, , str. 1405.

силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.“ Из ове дефиниције се може закључити да је трговина људима кривично дело којим се угрожавају људско достојанство, слобода, физички, психички и сексуални интегритет, здравље, доводећи у опасност и сам живот жртава. Овај Протокол се примењује у случајевима у којима је трговина људима као кривично дело по својој природи међународно дело и када укључује групу за организовани криминал у његово извршење.

Ово су најзначајнији међународни документи у којима је трговина људима одређена као међународно кривично дело, имплицитно и експлицитно, на основу кога су национални правни системи у својим законодавствима предузели кораке ка инкриминисању овог деликта и одређивању казни за његове учиниоце. Њима се уређује и питање екстрадиције учинилаца овог кривичног дела, као и међународна сарадња држава у кривичном гоњењу и кажњавању таквих учинилаца.

3.3.3. Елементи трговине људима као међународног кривичног дела

Општи елементи било ког, па и међународног кривичног дела јесу:

- радња дела,
- противправност,
- одређеност у закону и
- виност, односно кривица учиниоца.

Радња је објективна компонента међународног кривичног дела и представља његов *actus reus*. То је људско понашање у спољном свету које својим узрочним односом мора да произведе забрањену последицу. Када је у питању трговина људима, радња овог кривичног дела одређена је алтернативно. То значи да се ово дело може сматрати извршеним, предузимањем било које од више предвиђених делатности, које су његови

елементи као што су: врбовање, превозење, куповина, продаја и др.⁸⁶ Таква се радња предузима на противправан начин и то најчешће силом, претњом употребе силе, другим облицима присиле и сл. Последица такве радње се јавља у виду повреде или угрожавања слободе, телесног интегритета и достојанства другог људског бића. А све те радње се предузимају са одређеним циљем (који мора да мотивише учиниоца на радњу извршења, али тај циљ у конкретном случају не мора да буде и остварен): како би се искористио рад жртве или услуга било које врсте, тј. како би се она експлоатисала на неки начин.

Противправност означава елемент међународног кривичног дела који указује да се њиме крше норме утврђене међународним правом које имају за циљ заштиту одређених вредности међународне заједнице. Када је реч о трговини људима, у међународном праву не постоје потпуно инкриминаторне норме, јер тим нормама нису предвиђене санкције за ово дело, али је оно са становишта међународног права забрањена делатност. Санкције за ову забрану су предвиђене националним кривичним законодавствима.

Одређеност у закону значи да дело (радња, начин и средство извршења, последица) представљају кривично дело само ако је оно као такво предвиђено у закону. Трговина људима није предвиђена као кривично дело ни у једном међународном кривичном закону или другом документу. Она је као дело забрањена појава, што је предвиђено у низу међународноправних докумената, конвенција и споразума. Но, на бази прихваћених обавеза после потписивања и ратификације таквих међународних докумената, државе су обавезне да у свом националном кривичном законодавству предвиде кривичну одговорност и казне за учиниоце таквих дела чија су обележја одређена у међународном акту.

Виност, односно кривица учиниоца означава свесну и вољну управљеност учиниоца на проузроковање свога дела. Она представља психички однос учиниоца према свом делу. Тај психички однос чини субјективну компоненту, *mens rea*, кривичног дела. Самим тим кривица учиниоца постоји само ако су материјални елементи кривичног дела учињени свесно и вољно. Трговина људима као кривично дело се може извршити само са умишљајем. Виност код трговине људима обухвата свест о делу и хтење тог дела, односно

⁸⁶ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом Члан 3, као и чл. 388. ст. 1. Кривичног Законика РС, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр, 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016

намеру да се постигне одређени циљ - да се кроз рад жртве или услуге било које врсте постигне њена експлоатација, што указује на постојање директног умишљаја.

Наведени објективни и субјективни, материјални и формални елементи, морају постојати јединствено и међуповезано како би, са становишта међународног права, трговина људима чинила опште биће међународног кривичног дела. Утврђивање бића кривичног дела представља његову правну квалификацију, што чине надлежни кривични судови у сваком појединачном случају.

IV ТРГОВИНА ЉУДИМА У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

4.1. Утицај међународног права на националне прописе

Национални оквир за сузбијање трговине људима уопште, па тако и у законодавству Републике Србије, чине норме кривичног законодавства држава потписница међународних правних докумената, које су по правилу хармонизоване са бројним међународним изворима универзалног и регионалног карактера. Та хармонизација је један од кључних задатака и неопходних предуслова за креирање одговарајуће политике и плана борбе против трговине људима.

Кривично законодавство већине земаља у свету, као и Републике Србије полази од бројних међународних правних аката који регулишу ову област у оквиру кривичних законика или доношењем посебних закона.⁸⁷ Као непосредан извор за инкриминацију овог кривичног дела сматра се Конвенција Уједињених нација о борби против транснационалног организованог криминала из 2000. године. Након потписивања Протокола УН за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, посебно женама и децом, интензивирана је активност у националним законодавствима на плану инкриминисања трговине људима и других сличних појава као кривичних дела, прописивање кривичних санкција за њихове учиниоце, као и усклађивање са овим Протоколом. Тако је учињено и у законодавству Републике Србије. Да би одговорила обавезама из овог Протокола и других међународних докумената, Република Србија је приступила изградњи адекватног правног и институционалног оквира.

Према Уставу Републике Србије општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори сматрају се саставним делом правног поретка Републике Србије.⁸⁸ Њиме се такође гарантују и непосредно примењују људска и мањинска права.⁸⁹ Када је креиран Устав, користио се систем адопције међународних правила и нормама унутрашњег права је призната њихова правна снага. Одредбе о људским правима се тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно међународним стандардима и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. У

⁸⁷ З. Скакавац, Т. Симић, Трговина људима у домаћем законодавству, *Темид*, 2008, бр. 4, стр. 24

⁸⁸ чл. 194. Устава Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/2006,

⁸⁹ *Ibid*, чл. 18.

случајевима када међународним нормама недостају инструменти за предузимање санкција за одређена кривична дела, техником трансформације норми међународног права оне се инкорпорирају у национална кривична законодавства која им обезбеђују кривичну санкцију.

Полазећи од ових начина примене и повезивања међународног и националног права у овој области, Република Србија је донела одговарајуће прописе у вези трговине људима. Све до 2003. године у кривичном законодавству Савезне Републике Југославије трговина људима није била инкриминисана као посебно кривично дело. Најчешће је ово кривично дело било подвођено под следећа кривична дела: а) заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу, б) недозвољени прелаз државне границе, в) посредовање у вршењу проституције и др. у Кривичном закону Савезне Републике Југославије⁹⁰. Основ по коме је ово дело инкриминисано као кривично је била дефиниција трговине људима из Конвенције у Палерму. У пракси су се јављали бројни проблеми јер се Кривичним законом није правила разлика између трговине људима и кријумчарења људи. Тако се јавила потреба за новим законским решењима и прецизнијом дефиницији овог облика криминалитета.

Сви прописи које је донела Република Србија у циљу сузбијања и спречавања трговине људима се могу сврстати у две групе: а) политичко-правна документа и б) законски прописи.

4.2. Правно-политички документи у борби против трговине људима

4.2.1. Устав Републике Србије

У делу Устава Републике Србије⁹¹ који се бави хијерархијом правних аката предвиђено је да потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом, док закони и други општи акти морају бити у складу са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права.⁹² Устав Републике Србије предвиђа да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче сагласно важећим међународним

⁹⁰ Кривични закон Савезне Републике Југославије, *Сл. лист СРЈ*, бр. 61/2001, чл. 155, чл. 249, чл. 251

⁹¹ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/2006

⁹² *Ibid*, чл. 194.

стандардима и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Такође се истиче да судови суде на основу општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора.⁹³ Али и поред тога у Републици Србији још увек није усвојена пракса непосредне примене међународних уговора и обичаја пред домаћим судовима.

Устав као најважнији правно-политички акт садржи одредбе о забрани трговине људима.⁹⁴ Оне су смештене у нормативном делу који се односи на људска права и слободе. Устав садржи велики број одредби које штите људска права, иако се може рећи да су неке његове одредбе недовољно јасне, односно да нека права гарантована међународним уговорима нису изричито наведена у тексту Устава. И поред тога што гарантује заштиту људских права, Устав тако не решава питање родне равноправности, па се чак уопште и не бави на одговарајући начин дискриминацијом жена. Она је забрањена на родно неутралан начин, али не и у складу са Конвенцијом о укидању свих облика дискриминације жена. Устав забрањује ропство, положај сличан ропству и принудни рад, као и сваки облик трговине људима⁹⁵. Поред тога, Устав гарантује судску заштиту свакоме коме је повређено какво људско право. Сваком лицу се гарантује право на живот, слободу и физички и психички интегритет⁹⁶. Тиме су постављене нормативне основе за борбу против трговине људима, које се даље разрађују другим политичким и, нарочито, правним актима.

4.2.2. Национална стратегија за борбу против организованог криминалитета

Организовани криминалитет представља најсложенију и најопаснију врсту криминалитета у сваком друштву и једну од највећих глобалних претњи и безбедносних изазова. Република Србија је одлучна у намери да развије националне капацитете и потенцијале за ефикасну борбу против свих облика организованог криминалитета. Како би то било остварено Влада Републике Србије је донела, као правно-политички акт, Националну стратегију за борбу против организованог криминалитета 2009. године⁹⁷. Овај

⁹³ *Ibid*, чл. 18.

⁹⁴ *Ibid*, чл. 26.

⁹⁵ *Ibid*, чл. 26.

⁹⁶ *Ibid*, чл. 24, чл. 25, чл. 27

⁹⁷ Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 23/09

је документ од великог значаја за све грађане Републике Србије и представља важан корак у процесу придруживања Европској унији.

Вредности на којима је заснована Стратегија су: а) поштовање основних људских права и слобода, б) професионални државни службеници, в) партнерство са заједницом, г) поштовање националних и међународних стандарда, д) транспарентност рада, њ) сагласност личних и групних интереса са организационим и е) прихватање индивидуалних одговорности и посвећености послу.⁹⁸

Овом Стратегијом се дефинишу стратешки циљеви, као и улога и одговорност државних органа за имплементацију документа ради ефикасне борбе против организованог криминалитета. Њоме се утврђује нормативно-правни и институционални оквир, као и капацитети и средства за борбу против организованог криминалитета. Такође се стварају и додатни услови за ефикасније укључивање у регионални, европски и светски концепт борбе против организованог криминалитета, а што је у складу са Националним програмом за интеграцију у Европску унију, као и са свим спроведеним реформама у земљи. Поред тога, она је у чврстој вези и са другим стратегијама на националном нивоу у Републици Србији, између осталог и са Стратегијом у вези са сузбијањем трговине људима.

При томе је трговина људима у овој Стратегији наведена као облик испољавања организованог криминалитета, а Република Србија је означена као земља транзита, одредишта, али и као земља порекла жртава трговине људима. То све поспешује и чињеница да се Република Србија налази у центру транзитних рута организованих криминалних делатности које су сродне трговини људима, чему све више доприносе и следеће чињенице: а) генерално сиромаштво нације, б) транзициони процеси у структури власништва су свакодневно присутни и в) често непримењивање или неквалитетно примењивање прописа и сл.

Стратегијом из 2009. године је успостављен законски оквир за борбу против организованог криминалитета, а самим тим и за борбу против трговине људима као његовог појавног облика. При томе је стављен акценат на развијање свести грађана о значају последица организованог криминалитета, а тиме и трговине људима. А доношењем овог документа постављени су стратешки циљеви чија је реализација

⁹⁸ *Ibid*

планирана кроз различите активности које су представљене у Националном плану акције против трговине људима.

4.2.3. Прва стратегија борбе против трговине људима

Стратегија борбе против трговине људима⁹⁹ из 2006. године је политичко-правни документ који је донела Влада Републике Србије на основу ратификованих међународних конвенција, ради спречавања трговине људима као облика транснационалног организованог криминалитета. Састоји се из низа мера и активности које треба предузети у циљу свеобухватног одговора на овај проблем, са посебним освртом на заштиту права жртава трговине људима. Како би применила Конвенцију УН о транснационалном организованом криминалу држава има право избора да ли ће то бити путем непосредне примене стандарда међународног права или путем њиховог уграђивања у национално законодавство, а сама трговина људима је санкционисана у својим основним облицима Кривичним закоником.

На републичком нивоу је успостављен Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима. Он се састоји из два нивоа: а) централног и б) оперативног. Централни ниво за имплементацију чине: Савет за борбу против трговине људима, Координатор за борбу против трговине људима и Републички тим за борбу против трговине људима. Оперативни ниво чине: Правосудни органи, полиција и служба за координацију заштите жртава трговине људима.

На иницијативу и уз подршку међународне заједнице створен је и први институционални механизам за идентификацију, помоћ и заштиту жртава. Први важан део овог механизма представља Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, односно Служба за координацију заштите жртава трговине људима. Други важан део представља Републички тим за борбу против трговине људима. Чланови Републичког тима у складу са својим мандатима спроводе активности у четири радне групе: у области превенције и едукације, заштите жртава, спречавања трговине децом и кривичног гоњења учинилаца.

⁹⁹ Стратегија борбе против трговине људима, *Сл. гласник РС*, бр. 111/2006

Овом Стратегијом су одређени циљеви борбе против трговине људима, за које је неопходно направити адекватан институционални оквир, радити на превенцији и омогућавању помоћи и заштите жртава, организовање међународне сарадње и праћење примене механизма за борбу против трговине људима и евалуацију резултата.

Сам институционални оквир подразумева:

- унапређење Националног механизма за идентификацију, помоћ и заштиту жртава,
- обучавање и стручно усавршавање свих актера укључених у препознавање и пружање услуга жртвама трговине људима у циљу боље идентификације, помоћи и заштите жртава,
- побољшање правног оквира рада у складу са преузетим међународним обавезама и
- унапређење статистичког праћења појаве у циљу побољшања Националног одговора на трговину људима на стратешком и оперативном нивоу.

Превенција подразумева да се ради на повећању нивоа свести о проблему трговине људима као облика модерног ропства и смањивању фактора ризика и подложности проблему.

Помоћ, заштита и реинтеграција жртава је такође битан део Стратегије. Треба кроз различите механизме радити на побољшању идентификације жртава свих облика трговине људима, на спречавању секундарне виктимизације жртава, односно сведока од стране државних органа и сачинити дугорочне програме заштите и реинтеграције жртава трговине људима.

Неопходно је остварити међународну сарадњу са другим службама, институцијама и организацијама које раде на овом проблему у циљу ефикаснијег гоњења учинилаца кривичног дела трговине људима и других кривичних дела са елементима експлоатације људи. Такође, мора се вршити редовна анализа деловања државних институција, невладиних и међународних организација. У ту сврху Републички тим ће достављати периодичне извештаје Савету за борбу против трговине људима, док ће сви чланови тима достављати годишњи извештај Координатору за борбу против трговине људима, који се налази на челу тог тима. На основу тих извештаја, врши се анализа резултата, а затим се надлежним органима достављају препоруке за ревизију стратешких циљева и предлажу неопходне мере.

4.2.4. Друга стратегија борбе против трговине људима

Други стратешки документ који Влада Републике Србије доноси у решавању проблема трговине људима је Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштити жртава за период од 2017. до 2022. године.¹⁰⁰ Њеним усвајањем престала је да важи Стратегија из 2009. године, али је она битна основа нове Стратегије. Када је у питању нормативни оквир, ова Стратегија је базирана на највишем правном акту државе – Уставу, али и Кривичном законнику Републике Србије. Тиме се у Републици Србији обезбеђује правни основ који омогућава рад на превенцији, заштити жртава и сузбијање трговине људима са аспекта заштите људских права.

У Стратегији је изнета анализа тренутног стања са препорукама за решавање актуелних проблема. Резултати ових анализа указују да се у Републици Србији препознају континуирано скоро све форме трговине људима. Статистичка анализа указује на велики удео домаћих држављана као жртава трговине људима, којима је трговано у оквиру граница Републике Србије, пораст броја деце жртава трговине људима, појаву дуалне или вишеструке експлоатације жртава, као и пораст броја домаћих држављана жртава трговине људима у иностранству, и то мушкараца жртава радне експлоатације у индустрији грађевине и жена жртава експлоатације у проституцији. Постојећа лоша економска ситуација у земљи узроковала је пораст врбовања деце и одраслих у циљу сексуалне и радне експлоатације и искоришћавања у порнографске сврхе. Ове активности врбовања се све чешће врше злоупотребом савремених технологија, мобилним интернетом и социјалним мрежама. Овом анализом такође су дефинисане области реаговања које још нису развијене, као и оне које је потребно даље унапређивати.

На овај начин је успостављен институционални оквир, пре свега, образовањем Радне групе за спровођење и праћење Стратегије и именовањем Националног координатора за борбу против трговине људима. Ову Стратегију спроводе државни органи и органи локалне самоуправе Републике Србије у оквиру својих надлежности у сарадњи са организацијама цивилног друштва.

¹⁰⁰ Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017-2020. *Сл. гласник РС*, бр. 77/2017

Стратегија има за циљ да обезбеди свеобухватан и континуиран одговор друштва на трговину људима, у складу са динамиком нових изазова, ризика и претњи, на тај начин што ће се унапредити систем превенције, помоћи и заштите жртава и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом. Она је израђена и у складу са актуелним политикама које Европска унија води на плану искорењивања трговине људима и миграција.

4.3. Кривичноправни документи у борби против трговине људима

Република Србија је наследила међународноправне обавезе преузете потписивањем Конвенција УН против транснационалног организованог криминала и додатних протокола из Палерма. На бази преузетих међународних обавеза при изменама Кривичног закона Републике Србије из 2003. године по први пут су у нашем кривичном законодавству одређени појам, карактеристике и облици кривичног дела трговине људима, односно систем казни за његове учиниоце.¹⁰¹

Ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности или тешких прилика другог: врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у предаји или продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу стицања неке користи, експлоатације његовог рада, вршења криминалне делатности, проституције или просјачења, употребе у порнографске сврхе, ради одузимања дела тела за пресађивање и ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од једне до десет година.¹⁰²

Тако Кривични закон Републике Србије (1977.) после новеле из 2003. године у члану 116. одређује појам кривичног дела трговине људима које за објект заштите има скуп вредности: а) међународно право и б) достојанство, слободе и права човека.

Радња извршења је вишеструко алтернативно одређена као: а) врбовање, б) превоз, в) пребацавање, г) предаја, д) продаја, њ) куповина, е) посредовање у предаји или продаји, ж) сакривање и з) држање другог лица.

За постојање кривичног дела потребно је испуњење следећих услова: 1) радња извршења се предузима на одређени начин: а) силом, б) претњом, в) довођењем у заблуду

¹⁰¹ Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 39/2003.

¹⁰² *Ibid.*, чл. 111б. ст. 1

или одржавањем у заблуди и г) злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности или тешких прилика другог и 2) радња извршења се предузима у одређеном циљу: у циљу стицања неке користи (имовинске или неимовинске), експлоатације рада, вршења криминалне делатности, проституције или просјачења, употребе у порнографске сврхе, ради одузимања дела тела за пресађивање и ради коришћења у оружаним сукобима.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај који квалификује циљ учиниоца у време извршења кривичног дела.

За основни облик овог кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од једне до десет година.

Ово кривично дело (према законском решењу из 2003. године са применом до 1. јануара 2006. године) има три тежа, квалификована облика испољавања. То су: 1) ако је дело учињено према више лица, отмицом, приликом вршења службене дужности, у оквиру криминалне организације, на нарочито свиреп или понижавајући начин или је наступила тешка телесна повреда, тада ће се учинилац казнити затвором од најмање три године¹⁰³, 2) ако је дело учињено према малолетном лицу казниће се затвором од најмање пет година¹⁰⁴ и 3) ако је дело учињено према лицу које није навршило четрнаест година, учинилац ће се казнити за то дело иако није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.¹⁰⁵

4.3.1. Кривично дело трговина људима

Садашње законско решење кривичног дела трговине људима је дато у Кривичном законнику Републике Србије из 2005. године.¹⁰⁶ Кривично дело трговина људима предвиђено је у глави XXXIV, у групи кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, у члану 388. Инкриминација овог кривичног дела из члана 388. Кривичног Законика у потпуности одговара одредби члана 3. Протокола Уједињених нација за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима,

¹⁰³ *Ibid*, чл. 111б. ст. 2.

¹⁰⁴ *Ibid*, чл. 111б. ст. 3.

¹⁰⁵ *Ibid*, чл. 111б. ст. 4.

¹⁰⁶ Кривични законик Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016

нарочито женама и децом из 2000. године. Према тој законској формулацији, кривично дело трговина људима има основни, посебни и четири тежа облика испољавања.¹⁰⁷

Основни облик овог кривичног дела постоји када лице применом силе или претње, довођењем у заблуду, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности или тешких прилика другог, врбује, превози, пребацује, скрива и прима, предаје, продаје, купује, посредује у предаји или продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског односа, ради одузимања органа или дела тела или коришћења у оружаним сукобима.¹⁰⁸

4.3.2. Елементи кривичног дела трговине људима

Основни облик кривичног дела трговине људима из члана 388. Кривичног законика карактеришу три обележја. То су: а) радња извршења, б) начин предузимања радње извршења и в) циљ који се жели остварити.

Радња извршења је вишеструко алтернативно одређена и може се састојати у: а) врбовању, б) превозу, в) пребацивању, г) предаји, д) продаји, њ) куповини, е) посредовању у продаји, ж) сакривању или з) држању другог лица.¹⁰⁹ Врбовање представља навођење одређеног лица да постане пасивни субјект кривичног дела указивањем на позитивне стране пребацивања у другу земљу, бављења проституцијом или навођењем на друге радње. То је утицање на вољу пасивног субјекта у смислу доношења одређене одлуке или у смислу њеног утврђивања, учвршћења. Превожење је транспортовање пасивног субјекта са једног на друго место, било којим превозним средством на копну, води или ваздуху, непосредно или посредно. Пребацивање представља омогућавање илегалног уласка или изласка из земље. Предаја значи предузимање активности којима се омогућава стављање пасивног субјекта на располагање другом лицу. Продаја је отуђење пасивног субјекта уз одређену накнаду у домаћем или страном новцу. Куповина је стицање права својине над пасивним субјектом уз одређену накнаду. Посредовање у продаји је довођење у везу,

¹⁰⁷ *Ibid*, члан 388.

¹⁰⁸ З. Стојановић, Н. Делић, Кривично право посебни део, Београд, 2014, стр. 377.

¹⁰⁹ *Ibid*.

односно стварање контакта (непосредног или посредног) лица која су на одређени начин укључена у предају или продају пасивног субјекта. Сакривање другог лица је смештај и камуфлирање пасивног субјекта на погодном месту које је непознато широком броју људи. А држање другог лица представља противправно лишење слободе, а пре свега слободе кретања пасивног субјекта.¹¹⁰

Да би постојало ово кривично дело, радња извршења треба да буде предузета на неки од следећих начина као што су:

- употреба силе – употреба физичке, механичке или друге снаге, као и хипнозе и другог омамљујућег средства, односно другог подобног средства којим се елиминише отпор пасивног субјекта или се спречава очекивани отпор. Она се може јавити као: а) апсолутна (физичка) и б) компулзивна (психичка) сила, која се може применити непосредно према пасивном субјекту (непосредна сила) или њему блиским лицима (посредна сила),
- употреба претње – стављање у изглед, најаву, наговештавање било каквог зла које ће снаћи, бити нането пасивном субјекту (непосредна претња) или њему блиском лицу (посредна претња) ако не прихвати одређено тражено понашање. Да би била правно релевантна, претња мора да буде : а) стварна, б) озбиљна, в) могућа и г) неотклоњива,
- довођење у заблуду – стварање нове погрешне представе или учвршћивање постојеће погрешне представе код пасивног субјекта у односу на одређене чињенице које се односе на његово предузимање одређене делатности или пропуштање такве делатности,
- злоупотреба овлашћења, поверења, зависности или тешких прилика субјекта,
- задржавање личних исправа пасивног субјекта и
- давање или примање новца или друге користи.

За постојање кривичног дела из члана 388. КЗ је потребно да је радња извршења предузета у одређеном циљу који се жели на овај начин остварити. Тај циљ треба да мотивише учиниоца на извршење кривичног дела, без обзира да ли је тај циљ у конкретном случају заиста и остварен. Тако се, у смислу овог кривичног дела радња извршења предузима у следећем, алтернативно одређеном циљу:

¹¹⁰ *Ibid*, стр. 378.

- експлоатација рада или принудни рад – искоришћавање туђег физичког или психичког рада,
- вршење кривичних дела – предузимање радње извршења било ког кривичног дела, на било којој територији, у својству извршиоца или саучесника,
- вршење проституције или друге врсте сексуалне експлоатације – може се радити о добровољној или принудној проституцији (нуђењу сексуалних услуга за новац, награду или другу корист) или било којој другој сексуалној делатности у коју је укључен пасивни субјект,
- просјачење – захтевање новца или других поклона уз дејство на емоције давалаца,
- употреба у порнографске сврхе – коришћење пасивног субјекта за стварање новог порнографског материјала, његово умножавање или снимање порнографских снимака или порнографске представе,
- успостављање ропског или њему сличног односа – заснивање или одржавање подређеног односа пасивног субјекта према учиниоцу дела или другом лицу,
- одузимање органа или дела тела – добровољно или принудно уступање органа или делова тела, ткива и сл, са или без накнаде и
- коришћење у оружаним сукобима – ангажовање у домаћим или иностраним војним делатностима, са или без накнаде.

Кривично дело је довршено када је делатност која има карактер радње извршења предузета на неки од предвиђених начина, уз постојање одговарајуће намере (циља), који у конкретном случају не мора бити реализован.

Пасивни субјект основног облика кривичног дела јесте пунолетно лице. Субјективна страна овог облика кривичног дела претпоставља постојање директног умишљаја и одговарајуће намере учиниоца.

Прописана казна за ово дело је казна затвора од три до дванаест година.¹¹¹

¹¹¹ Чл. 388. ст.1. Кривичног законика Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 94/2016.

4.3.3. Посебан и тежи облици кривичног дела

Посебан облик овог кривичног дела постоји када се основни облик дела врши без употребе силе, претње или неког другог од већ поменутих начина извршења, али према малолетном лицу, односно лицу које је млађе од 18 година.¹¹² Узрост пасивног субјекта мора бити познат учиниоцу. Овим је законодавац желео да појача заштиту малолетних лица, односно деце.

За овај облик дела је прописана казна затвора од три до дванаест година.

Ово дело има пет тежих облика испољавања за које је предвиђено поштрено кажњавање.

Први тежи облик дела постоји ако је радња извршења предузета према малолетном лицу.¹¹³ И код овог облика кривичног дела квалификаторна околност се односи на узраст пасивног субјекта – старост до 18 година, те је потребно да она буде обухваћена умишљајем учиниоца.

Прописана казна за овај облик дела је казна затвора у најмањем трајању од пет година.

Други тежи облик дела постоји ако је услед извршења овог дела наступила тешка телесна повреда неког лица. Учиниоца ће се казнити затвором од пет до петнаест година. Ако је услед извршења овог кривичног дела наступила тешка телесна повреда малолетног лица, учинилац ће се казнити затвором у најмањем трајању од пет година.¹¹⁴

Трећи тежи облик дела постоји ако је услед извршавања овог дела наступила смрт једног или више лица, под условом да је тежа последица резултат нехата учиниоца. Предвиђена казна за учиниоца овог облика дела је казна затвора од најмање десет година.¹¹⁵ Уколико постоји умишљај на проузроковање смртне последице, тада се оно третира као одвојено кривично дело тј. постојао би стицај кривичног дела трговине људима и кривичног дела убиства.

Четврти тежи облик постоји ако учинилац континуирано врши трговину људима или ако је ово дело извршено од стране групе. Када је реч о континуираној трговини људима

¹¹² *Ibid*, чл. 388. ст. 2.

¹¹³ *Ibid*, чл. 388. ст. 3.

¹¹⁴ *Ibid*, чл. 388. ст. 4.

¹¹⁵ *Ibid*, чл. 388. ст. 5.

значи да је то кривично дело извршено најмање два пута. Група је најмање три лица повезаних ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.¹¹⁶ Прописана казна за овај облик дела је казна затвора од најмање пет година.¹¹⁷

Пети тежи облик постоји ако је ово дело извршено од стране организоване криминалне групе. Организована криминална група је група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.¹¹⁸ За кривично дело трговине људима које је извршено до стране организоване криминалне групе предвиђена је казна затвора од најмање десет година.¹¹⁹

4.3.4. Остали облици кривичног дела трговине људима

Један од облика трговине људима, предвиђен Кривичним закоником Републике Србије, представља сазнање једног лица да је неко лице жртва трговине људима, па оно искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради неке врсте експлоатације. Предвиђена санкција за ово дело је казна затвора од шест месеци до пет година.¹²⁰

Такође, постоји и облик овог кривичног дела ако је претходни облик дела учињен према малолетном лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно. Предвиђена казна у овом случају за учиниоца је казна затвора од једне до осам година.¹²¹

Значајно је да пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. члана 388. КЗ не утиче на постојање кривичног дела из става 1, 2 и 6. овог члана.¹²²

¹¹⁶ *Ibid*, чл. 112. ст. 22.

¹¹⁷ *Ibid*, чл. 388. ст. 6.

¹¹⁸ *Ibid* чл. 112. ст. 35.

¹¹⁹ *Ibid*, чл. 388. ст. 7.

¹²⁰ *Ibid*, чл. 388. ст. 8.

¹²¹ *Ibid*, чл. 388. ст. 9.

¹²² *Ibid*, чл. 388. ст. 10.

У складу са чланом 57. став 2. Кривичног законика, за кривично дело трговину људима изричито је искључена могућност ублажавања казне.

4.3.5. Инкриминације које су у уској вези са трговином људима

Трговина људима има сличности са више других кривичних дела прописаних у Кривичном законнику Републике Србије. Ово кривично дело по својој природи обухвата обележја и многих других кривичних дела, услед чега се поставља питање њиховог међусобног односа, а посебно по питању стицаја. Потребно је зато сагледати однос трговине људима са другим делима из групе кривичних дела против човечности¹²³ и других добара заштићених међународним правом. Та дела имају одређене сличности са трговином људима. У те инкриминације спадају:

- а) трговина децом ради усвојења,
- б) заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу и
- в) расна и друга дискриминација.

Трговина децом ради усвојења¹²⁴ је једно од најсроднијих кривичних дела са кривичним делом трговине људима. Кривичним делом трговине људима инкриминисана је и трговина децом, док кривично дело из члана 389. КЗ представља посебан облик тог кривичног дела. Та два дела су веома слична у погледу радње извршења у основном облику. Код оба кривична дела се као радња извршења појављују: а) куповина, б) продаја, в) предаја, г) превозење и д) сакривање (прикривање). Специфичност кривичног дела из члана 389. КЗ се огледа у пасивном субјекту, јер је пасивни субјект искључиво дете (лице узраста до 14 година), док је код трговине људима реч о малолетном лицу. Друга разлика ова два дела је у циљу због кога се предузима радња извршења. Циљ предузимања радње код кривичног дела из члана 389. КЗ је искључиво усвојење детета.

Постоји сличност између ова два кривична дела и код њихових тежих облика.

Тако кривично дело трговине децом ради усвојења има основни и тежи облик. Ово дело се састоји у противзаконитом усвојењу лица које није навршило четрнаест година или у посредовању у таквом усвојењу. Начин извршења овог дела је различит: а)

¹²³ *Ibid*, глава XXXIV.

¹²⁴ *Ibid*, чл. 389.

одузимање, б) куповина, в) продаја, г) предаја другом, д) превозење, ђ) обезбеђење смештаја и ж) прикривање детета. Ове делатности се предузимају ради противправног усвојења детета. Кривично дело је свршено када је предузета нека од наведених делатности са циљем противправног усвојења. За постојање овог дела није неопходно да је до усвојења и дошло.

Пасивни субјект овог дела је дете, односно лице млађе од четрнаест година, без обзира на пол.

Извршилац овог кривичног дела може бити свако лице, а за кривичну одговорност потребан је умишљај.

За ово дело је прописана казна затвора од једне до пет година.¹²⁵

Ако је дело извршено од стране организоване криминалне групе, тада постоји тежи облик дела за који је прописана казна затвора најмање пет година.¹²⁶

Заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу¹²⁷ из члана 390. КЗ је кривично дело које је такође слично кривичном делу трговине људима у сва три облика. Пре свега, та се сличност односи на радње извршења код основних облика ових дела. И код овог дела, као и код трговине људима, радње извршења су: а) куповина, б) продаја, в) предаја другом лицу, г) превозење, д) посредовање у куповини, ђ) продаја или е) предаја лица. Поред тога, трговина људима је у овом случају често повезана са кршењем правила међународног права и стављањем другог у ропски или њему сличан однос или држањем другог и таквом односу.

Сличност између ових кривичних дела се огледа и у њиховим тежим облицима, јер се као квалификаторна околност и овде узима чињеница да се ради о малолетном лицу. Циљ оба ова дела је успостављање ропског или њему сличног односа према неком лицу. Ово кривично дело је свршено довођењем неког лица у ропски однос или трговањем лицима која се налазе у ропском односу, или подстицањем неког лица да се стави у ропски однос. Извршилац овог кривичног дела може бити свако лице које са умишљајем изврши неку од наведених радњи.

¹²⁵ *Ibid*, чл. 389. ст. 1.

¹²⁶ *Ibid*, чл. 389. ст. 3.

¹²⁷ *Ibid*, чл. 390.

У Кривичном законнику Републике Србије предвиђена казна за ово кривично дело је казна затвора од једне до десет година.¹²⁸

За лица која превозе лица која се налазе у ропском или њему сличном односу предвиђена је казна затвора од шест месеци до пет година.¹²⁹

Ако је дело извршено према малолетном лицу тада је прописана казна затвора од пет до петнаест година.

¹²⁸ *Ibid*, чл. 390. ст. 1.

¹²⁹ *Ibid*, чл. 390. ст. 2.

V ZAKЉUČAK

Иако је у савременом добу цивилизацијски напредак највећи и људско друштво се развија како у техничком, тако и технолошком смислу, а степен признања људских права и слобода је већи него икада раније, трговина људима постоји као облик бескрупулозне експлоатације и често представља грану организованог криминалитета и најгрубљи облик кршења људских права. То је подстакнуто глобализацијом и стварањем све већег јаза између богатих и сиромашних. По неким проценама ова грана организованог криминалитета бележи константан раст, у чему јој помаже брза способност прилагођавања новонасталим ситуацијама.

Трговина људима је појава која се јавља у различитим облицима испољавања, па је самим тиме тешко дати свеобухватну општу класификацију форми кроз које се она манифестује. Основна подела облика трговине људима се може извршити према виду експлоатације жртава, у односу на пол и узраст жртава, према територији извршења или према положају у коме се налази жртва.

Како би се радило на спречавању настанка и развоја трговине људима потребно је радити на остваривању и унапређењу људске безбедности чиме се спречава и секундарна виктимизација жртава. Неопходно је и инсистирање да се лица која су предмет трговине људима посматрају као жртве и да се њихова права штите пружањем разних видова помоћи и активне подршке како би се што пре рехабилитовали и вратили у нормалне друштвене токове. Проблеми трговине људима би можда могли бити решени унапређењем економије, социјалне политике, животног стандарда становништва и стања националне безбедности, али то није баш лако изводљиво.

Такође, мора се развијати свест о томе како заједнице, тако и појединаца, шта она уопште представља. Ту треба да буду укључени органи безбедности, владине и невладине организације. Значајна јесте и неопходност међународне сарадње органа који су надлежни за сузбијање овог кривичног дела. Тиме се може помоћи у превентивном деловању и у спречавању формираних канала трговине људима, чему доприноси и стална размена информација, као и тимски рад у супротстављању овом проблему.

У свету је начело хуманости постепено прерастало у начело међународног права. Уједињене нације, Савет Европе, Европска унија и друге међународне организације донеле су читав низ докумената којима су дефинисани стандарди у вези са превенцијом и сузбијањем трговине људима. Међу првим документима којима се уређује област заштите људских права и слобода, а као претеча каснијим документима који су инкриминисали кривично дело трговине људима, усвојена је Конвенција о забрани ропства и трговине робљем 1926. године. Тридесет година касније донета је Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и пракси сличних ропству. Међународна организација рада је 1930. године усвојила Конвенцију о присилном раду која је била усмерена ка укидању принудног или обавезног рада.

Најзначајнији од докумената који су донети након интензивније активности на међународном плану је Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала. Уз ову Конвенцију донета су и три појединачна протокола: Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Протокол против недозвољене производње и трговине ватреним оружјем, њихових компоненти и делова и муниције. У Протоколу за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом дефинисана је трговина људима, наведено је да је пристанак жртве на намеравању експлоатацију ирелевантан када је реч о постојању кривичног дела и посебно је наглашено појачавање заштите најмлађе категорије жртава односно деце.

Кроз тежњу да се дође до кодификације више прописа који су садржани у низу међународних уговора, конвенција, пактова и протокола на крају 20. века ступањем на снагу Римског статута формиран је стални Међународни кривични суд који је надлежан за најтеже злочине који су извршени на територијама држава чланица Уједињених нација и пред којим одговарају извршиоци свих међународних кривичних дела. Између осталог, у његову надлежност спадају и злочини против човечности, а да би се кривично дело трговине људима могло сматрати обликом испољавања злочина против човечности, ово дело би морало да буде предузето као "део ширег или систематског напада" против цивилног становништва.

У Кривично законодавство Србије је 2003. године, у групи кривичних дела против достојанства личности и морала, први пут уведено кривично дело трговине људима у члану 111б. као посебно кривично дело. Такође, када је у питању Република Србија, трговина људима је забрањена Уставом, највишим правно-политичким актом Републике Србије. Донете су и националне Стратегије борбе против трговине људима које уређују ову појаву, како у њеним појавним облицима, тако и у погледу узрока који доводе до ње, као и облике борбе против трговине људима.

Према инкриминацији кривичног дела трговине људима из члана 388. Кривичног Законика, који у потпуности одговара одредби члана 3. Протокола Уједињених нација за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, кривично дело трговине људима има основни, посебни и пет тежих облика испољавања. Основни облик овог кривичног дела постоји када лице применом силе или претње, довођењем у заблуду, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности или тешких прилика другог, врбује, превози, пребацује, скрива и прима, предаје, продаје, купује, посредује у предаји или продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског односа, ради одузимања органа или дела тела или коришћења у оружаним сукобима. Посебан облик овог кривичног дела постоји када се основни облик дела врши без употребе силе, претње или неког другог од већ поменутих начина извршења, али према малолетном лицу, односно лицу које је млађе од 18 година. Први тежи облик дела постоји ако је радња извршења предузета према малолетном лицу, други ако је услед извршавања овог дела наступила тешка телесна повреда неког лица, трећи ако је услед извршавања овог дела наступила смрт једног или више лица, четврти ако учинилац континуирано врши трговину људима или ако је ово дело извршено од стране групе, а пети ако је дело извршено од стране организоване криминалне групе. Трговина људима има сличности са више других кривичних дела прописаних у Кривичном законнику Републике Србије, а то су трговина децом ради усвојења и заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу.

Трговина људима је законским прописима одређена као кривично дело против човечности и међународног права. Република Србија је, на нормативном нивоу,

усагласила свој систем са међународноправним документима у вези спречавања и сузбијања ове друштвене појаве. Свој институционални и оперативни ниво те норме мора се редовно анализирати и унапређивати. Пракса домаћих судова потврђује да Република Србија извршава своје међународно преузете обавезе по основу прихваћених међународних докумената.

Република Србија је истовремено земља порекла, транзита и дестинације жртава трговине људима. Пошто се број домаћих држављана који су виктимизовани повећава, а број страних држављана који долазе у Републику Србију смањује, њена ранија улога земље дестинације се временом полако мења и њена улога се помера преко транзитне земље све више ка земљи порекла. Како би се могло ефикасније супротставити овој појави морала би се појачати превенција овог феномена, али и контрола странаца у транзиту. Такође, требало би програме превенције усмерити ка оним категоријама у друштву које су угроженије, ка деци и лицима женског пола која потичу из дисфункционалних или материјално угрожених породица, неодатим или разведеним, без запослења или жртвама насиља.

ЛИТЕРАТУРА

1. Doležal Dalibor, Prevencija trgovanja ljudima, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, бр. 2, Vol. 28, , стр. 1399-1420;
2. Димитријевић Предраг, Костић Миомира, Кнежевић Саша, *Трговина људима: правна заштита у међународним и националним оквирима*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2011;
3. Жунић Наталија, Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена и њена улога у артикулацији концепта дискриминације и афирмацији политичких права жена, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 76, Ниш, 2017.
4. Зорић Јована, Павићевић Милица, Стопић Милош, *Борба против организованог криминала у Србији – законодавство и пракса*, Београдски центар за људска права, Београд, 2008.
5. Икановић Вељко, Злочин агресије у Римском статуту, *Српска правна мисао*, свеска 1, број 48, стр. 189-209, Бања Лука, 2015;
6. Јовашевић Драган, Међународна кривична дела у Римском статуту, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 65, стр. 201-218.
7. Јовашевић Драган, *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2011;
8. Јовашевић Драган, Међународно кривично правосуђе – између права, правде, помирења и права жртава, *Војно дело*, бр. 4, Vol. 63, стр. 67-91;
9. Kartusch Angelika, Boltzmann Ludwig, *Reference Guide for Anti-Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Eastern Europe*, , OSCE/ODIHR, Warsaw, 2001, Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights;
10. Мијалковић Саша, Жарковић Милан, *Илегалне миграције и трговина људима*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012;
11. Мијалковић Саша, Трговина људима као облик организованог криминала – основна феноменолошка обележја, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 1, Vol. 11, стр. 109-130;
12. Мијалковић Саша, Теоријско одређење појма трговина људима, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 2-3, Vol. 9, стр. 173-192;
13. Милановић Лидија, Лајовић Биљана, Барјактаровић Данијела, Радосављевић Биљана, *Приручник за образовни систем – заштита ученика од трговине људима*, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Центар за заштиту жртава трговине људима, УНИТАС фонд, Београд, 2016;
14. Николић-Ристановић Весна, Ђопић Сања, Миливојевић Сања, Симеуновић-Патић Биљана, Михаић Биљана, *Трговина људима у Србији*, Виктимолошко друштво Србије, Организација за европску безбедност и сарадњу, Београд, 2004;
15. Писарић Милана, Правни оквири Европске уније у борби против децје порнографије на интернету, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, Vol. 46, стр. 471-487;
16. Roger Britton, Алмир Маљевић, *Трговина људима & кријумчарење миграната*, Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала UNODC, Београд, 2010.

17. Скакавац Здравко, Симић Татјана, Трговина људима у домаћем законодавству, *Темида - Часопис о виктимизацији, људским правима и роду*, 2008, бр. 4, стр. 23-48;
18. Стојановић Зоран, Делић Наташа, *Кривично право посебни део*, Правна књига, Београд, 2014;
19. Shelley Louise, *Human trafficking: a global perspective*, Cambridge, New York, 2010, Cambridge University Press.
20. Ћопић Сања, Николић-Ристановић Весна, Кривично дело трговине људским бићима-међународни документи, савремена законска решења и Кривични закон СР Југославије, *Темида - Часопис о виктимизацији, људским правима и роду*, 2002, бр. 1, стр. 35-46;
21. United Nations Office at Geneva - Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Human Rights and Human Trafficking, Fact Sheet No. 36, Geneva, 2014*;

Остала истраживачка грађа

1. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 39/2003.
2. Закон о Конвенцији о ропству закљученој под окриљем Друштва народа у Женеву, 25. септембра 1926. године, *Сл. новине Краљевине Југославије*, бр. 234-ХСVII/29, са Протоколом
3. Закон о потврђивању Конвенције МОП број 105 која се односи на укидање принудног рада, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 13/02
4. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 19/2009
5. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 19/2009
6. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001
7. Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 5/2001
8. Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правим детета, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/2002
9. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, са Протоколом бр. 11 и 14, *Сл. лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и исправка 7/2005
10. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Сл. Лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81
11. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/96 и 2/97
12. Кривични закон Савезне републике Југославије, *Сл. лист СРЈ*, бр. 61/2001

13. Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр, 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
14. Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 23/09
15. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије 2004/68/JXA, *Службени гласник Европске уније* од 20. јануара 2004.
16. Стратегија борбе против трговине људима, *Сл. гласник РС*, бр. 111/2006
17. Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017-2020. *Сл. гласник РС*, бр. 77/2017
18. Уредба о ратификацији завршног акта и Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличних ропству, *Службени лист ФНРЈ-Међународни уговори и други споразуми*, бр. 7/58
19. Уредба о ратификацији Протокола о изменама и допунама Конвенције о ропству, *Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми*, бр. 6/55
20. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006

Електронски извори

1. Центар за заштиту жртава трговине људима - www.centarzztlj.rs
2. Званични портал Савета Европе – www.coe.int
3. Невладина организација АСТРА - www.astra.rs

САЖЕТАК

Опште је познато да је ефикасност сузбијања трговине људима на националном нивоу, због интернационалне природе овог облика криминалитета, условљена, између осталог, и квалитетом сарадње са организацијама и институцијама других држава. Да би се уопште приступило таквој врсти сарадње, било је потребно препознавање опасности и деструктивности овог кривичног дела на међународном нивоу и заузимање јединственог става у вези са његовим сузбијањем. Као резултат таквих настојања доноси се бројни међународни документи, значајни због нормативног и појмовног одређења трговине људима, као и усмеравања активности које се односе на сузбијање овог кривичног дела.

У овом раду пошло се од хипотезе да је појмовно одређење трговине људима, дато у међународним документима, деловало као велики подстицај државама, с обзиром да су потписнице тих аката преузеле обавезу да у своја законодавства инкорпорирају њихове одредбе, чиме је, на изврстан начин, унифицирана борба против трговине људима, што је сузбијање овог кривичног дела учинило далеко ефикаснијим.

Трговина људима је постала озбиљна претња свим државама, како развијеним, тако и земљама у транзицији, што је условило строгу друштвену реакцију на ту појаву. Јавила се потреба за заједничким деловањем стручњака из различитих области, односно долази до консензуса о потреби за мултидисциплинарним приступом, када се ради о креирању мера за сузбијање ове појаве. Сви ови напори за резултат су имали доношење међународноправних докумената о борби против трансационалног организованог криминалитета.

Предмет рада представља, најпре, анализа међународних докумената, а потом и националних правних аката којима се уређује појам и сузбијање трговине људима. Процес конституисања позитивноправних правила о забрани трговине људима суштински започиње забраном ропства, да би преко забране трговине белим робљем, данас, достигао широк спектар правила о тој забрани. У циљу разумевања тих правила, сматрамо да је неопходно разумети и сам настанак идеје да су сви људи једнаки у праву на живот и слободу, као природном праву. Због тога је у уводном делу, пажња посвећена процесу развоја норми о забрани трговине људима, сагледано кроз призму релевантних међународних докумената. Први међународни документ који целовито регулише забрану

трговину белим робљем био је Споразум закључен у Паризу, 1904. године. Забрана трговине белим робљем данас је заступљена у свим правним системима савременог света, што представља општи правни принцип. Тај базични принцип је основни оквир конвенција које су касније донете, са циљем забране трговине људима у свим њеним облицима.

У другом делу рада одређен је појам трговине људима, њене карактеристике и облици, а пажња је посвећена и трговини људима као међународном кривичном делу. Доношењем Конвенције о ропству и документима који су након ње уследили, ропски положај није у потпуности укинут, тако да је и даље постојала потреба за доношењем посебних међународноправних докумената о забрани трговине људима, како би се ефикасније супротставило овом глобалном феномену. Како је међународна заједница увиђала опасност ове појаве, поступно је доносила и друга међународна документа у циљу превенције и борбе против тог кривичног дела. Дуги низ година, овај облик савременог ропства људи није био дефинисан, иако је многим међународним документима била забрањена трговина људима. Тек доношењем Протокола Уједињених нација за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године, дата је јасна и прецизна дефиниција те појаве.

У складу са претходно изложеним, и Република Србија је преузела значајне међународне обавезе у области спречавања и сузбијања трговине људима. Те обавезе настале су прихватањем и потврђивањем Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и три допунска протокола, као и потврђивањем Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, који такође представљају предмет овог рада. Да би одговорила обавезама из тих и других међународноправних докумената, Република Србија је приступила изградњи адекватног правног и институционалног оквира, чему је пажња посвећена у трећем делу рада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: трговина људима, развој правне норме, међународни документи, кривично право Србије.

SUMMARY

Trafficking in human beings - international documents and criminal law of Serbia

It is widely known that the effectiveness of suppression in human trafficking at the national level, because of the international nature of this form of crime, is conditioned, among other things, by the quality of cooperation with organizations and institutions of other countries. In order to approach such a type of cooperation at all, it was necessary to recognize the danger and destructiveness of this crime at the international level and to take a unique position regarding its suppression. As a result, many of international documents are created, specific because of the normative and conceptual determination of human trafficking, as well as directing activities referring to the suppression of this crime.

This paper, starts with the hypothesis that the conceptual definition of human trafficking, given in international documents, acted as a major impulse for states, since the signatories of these acts took the obligation to incorporate into their respective legislations their provisions, which in a certain way, was a unique struggle against human trafficking, which made it much more effective in repressing this crime.

Human trafficking has started to be a serious threat to all countries, both developed and transition countries, which have caused a severe social reaction to this phenomenon. There was a need for joint action by experts from different area, or rather there was a consensus and require for a multidisciplinary access, when it comes to creating measures to suppress this phenomenon. All these efforts have resulted in the adoption of international legal documents on combating transnational organized crime.

In general, the subject of this paper are international documents, following the national legal acts which will edit the concept and fight against human trafficking. The process of constituting some positive rules on the prohibition of human trafficking, started with banishment on slavery, continuing to forbid human trafficking and reach a wide range of rules on this prohibition. In order to understand these rules, I think it is necessary to understand the creation of the idea that all people are equal in their right to live and to be free, as natural right. Therefore, in the introduction, attention is devoted to the process of developing standards on the prohibition of

human trafficking, viewed through the prism of relevant international documents. The first international document that fully regulates the prohibition on white slavery was the agreement concluded in Paris in 1904. Prohibition of human trafficking today is represented in all the legal systems of the modern world, which is a universal legal principle. That basic principle is main structure of conventions that were later adopted, with the purpose of prohibiting trafficking in all of its forms.

In the second part of this paper, is defined the notion of human trafficking, its characteristics and forms, also attention has been paid to trafficking in human beings as an international criminal offense. Bringing the Slavery Convention and documents which followed it, slavery was not completely abolished, so there was a need for the adoption of special international legal documents on the prohibition of human trafficking, in order to more effectively suppress this global phenomenon. Since the international community saw the danger of this phenomenon, it gradually pass other international documents in order to prevent and fight this crime. For many years, this form of modern slavery has not been defined, although in many international documents human trafficking was prohibited. Bringing the United Nations Protocol to prevent, suppress and punish human trafficking, especially with women and children, which complements the United Nations Convention against transnational organized crime of 2000, provided a clear and precise definition of this phenomenon.

In accordance with the above, the Republic of Serbia has assumed significant international obligations in the field of preventing human trafficking. These obligations were created with acceptance and ratification of the United Nations Convention against transnational organized crime and three additional protocols, as well as the affirmation of the Council of Europe Convention on the fight against human trafficking, which are also the subject of this paper. In order to respond to the obligations arising from these and other international legal documents, the Republic of Serbia acceded to build an adequate legal and institutional system, to which attention is dedicated in the third part of this paper.

KEY WORDS: trafficking in human beings, development of legal norms, international documents, criminal law of Serbia.

БИОГРАФИЈА

Александар Денкић је рођен 26.03.1993. године у Гњилану. Основно образовање стекао је у Основној школи „Радоје Домановић“ у Параћину, а потом је завршио Економско-трговинску школу у Параћину – смер финансијски администратор.

По завршетку средњошколског образовања уписао је основне академске студије школске 2012/2013. године на Криминалистичко-полицијској академији у Београду. На овој установи је дипломирао 2016. године са просечном оценом 9,38.

У току школске 2016/2017. године уписао је мастер академске студије на смеру унутрашњих послова на Правном факултету Универзитета у Нишу.

Запослен је од 2017. године у Министарству унутрашњих послова – Полицијска управа у Јагодини.

Говори енглески језик и познаје рад на рачунару.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Александар Денкић

Наслов мастер рада: „Трговина људима – међународни документи и кривично право Србије“

Ментор: проф. др Драган Јовашевић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом: „Трговина људима – међународни документи и кривично право Србије“

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Александар Денкић

У Нишу, _____

Потпис аутора
